

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SLOVANSKÝCH LITERATUR

ODDĚLENÍ ČESKÉHO JAZYKA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ANALÝZA BĚŽNÉ MLUVY V OKOLÍ STŘEDOČESKÉ OBCE
KAMÝKU NAD VLTAVOU**

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

Autorka práce: Tereza Kindlová

2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích

Tereza Kindlová

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PhDr. Štěpánu Balíkovi, Ph.D., vedoucímu této bakalářské práce, nejen za vedení práce, ale i užitečné odborné rady. Velký dík patří též respondentům, kteří byli ochotni vyplnit dialektologický dotazník a poskytli souhlas s nahrávkou. Bez nich by tato práce nevznikla. Dále děkuji své rodině i zaměstnavateli za podporu při studiu.

Anotace

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jak se mluví v obci Kamýku nad Vltavou a jeho okolí. V teoretické části naleznete historické a geografické informace o Kamýku nad Vltavou. Dále se čtenář dozví o obecné charakteristice středočeského nářečí a obecné češtiny. Se svolením respondentů jsem nahrávala jejich mluvenou řeč, kterou jsem v praktické části zanalyzovala. Také jsem se zaměřila na nářeční slovní zásobu, k jejímuž šetření jsem využila dialektologický dotazník.

Anotation

The aim of this bachelor thesis was to find out how people speak in the village of Kamýk nad Vltavou and its surroundings. In the theoretical part you will find historical and geographical information about Kamýk nad Vltavou. Furthermore, the reader will learn about the general characteristics of the Central Bohemian dialect and the general Czech language. With the permission of the respondents, I recorded their spoken language, which I analysed in the practical part. I also focused on dialect vocabulary, for which I used a dialectological questionnaire.

Obsah

Úvod	7
Seznam použitých zkratk	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
Obec Kamýk nad Vltavou	10
Historie obce	10
Původ názvu obce Kamýk	10
Kulturní památky	11
Vrškamýk	11
Kostel Narození Panny Marie	12
Most přes řeku Vltavu	12
Vodní nádrž Kamýk	12
Židovský hřbitov u Radobyli	12
Lexikologie	12
Nářeční lexikologie	13
Lexikologické disciplíny	14
Etymologie	14
Onomastika	14
Lexikografie	15
Dialektologie	16
Historie dialektologie	16
Obecná čeština	17
Dělení nářečí	17
Přehled dělení nářečí	17
Středočeská nářeční podskupina	18
Obecné znaky středočeské skupiny	19
Hláskoslovné znaky	19
Tvaroslovné znaky	19
Specifické znaky středočeské podskupiny	20
Metodologie	20
Fáze dialektologického výzkumu	21
Fáze přípravná	21
Fáze poznávací	21

Fáze analytická	22
PRAKTICKÁ ČÁST	23
Rozbor nahrávaného materiálu	23
Nejmladší generace	23
Střední generace	30
Nejstarší generace	37
Shrnutí rozboru nahrávaného materiálu	44
Slovníček pojmů z dialektologického dotazníku	46
Závěr	63
Seznam použitých zdrojů	66
knižní	66
online	67
Kvalifikační práce	68
Přílohy	69
Dialektologický dotazník	69

Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je běžná mluva v okolí středočeské obce Kamýk nad Vltavou, ve které jsem vyrůstala. Již na střední škole v Prachaticích jsme si se spolužáky říkali, jaké názvy se v jejich domovině používají. Zajímalo mě, zda existují v Kamýku nějaké specifické pojmy, které se v jiných nářečích nevyskytují.

Práci jsem rozdělila na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám lokací a historií obce, ve které výzkum proběhl. Další kapitoly se zabývají lexikologií, lexikografií a dialektologií. V dialektologii naleznete přehled obecněčeských rysů i rysů nářečí středočeské podskupiny.

V praktické části jsem zanalyzovala fonetický (hláskový) přepis z pořízených nahrávek běžné mluvy obyvatel, kteří z Kamýka a jeho okolí pochází, jsou rodilými mluvčími. S nahráváním celkem souhlasilo dvanáct respondentů. Dále jsem se zabývala slovní zásobou, kterou jsem zkoumala prostřednictvím dialektologického (nářečního) dotazníku. Inspirací k vytvoření svého vlastního dotazníku byl dialektologický dotazník Štěpána Balíka, odborného vedoucího této práce. Dotazník se mnou vyplnilo celkem patnáct respondentů. S některými jsme se spojili přes sociální sítě, s jinými jsem byla v osobním kontaktu.

Seznam použitých zkratk

aj.	a jiné
apod.	a podobně
ČJA	Český jazykový atlas
ČNT	České nářeční texty
f.	femininum, ženský rod
gen.	genitiv, druhý pád
ind.	indikativ, způsob oznamovací
instr.	instrumentál, 7.pád
j. č.	jednotné číslo
již.	jižní
jzč.	jihozápadočeská
km	kilometr
m.	maskulinum, mužský rod
min.	minulý
mn. č.	množné číslo
n.	neutrum, střední rod
např.	například
nar.	narozen/a
NESČ	Nový encyklopedický slovník češtiny
MNG	nejmladší generece
nom.	nominativ, 1. pád
NSG	nejstarší generace
os.	osoba
p.	pád
pl.	plurál, množné číslo
podst. jm.	podstatné jméno
popř.	popřípadě
prét.	préteritum, minulý čas
prés.	présentum, přítomný čas
příd. jm.	přídavné jméno
příp.	případně
přív.	přivlastňovací

PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
resp.	respektive
řec.	řecky
sg.	singulár, jednotné číslo
slez.	slezské
SNČ	Slovník nespisovné češtiny
SNČJ	Slovník nářečí českého jazyka
spis.	spisovně
srov.	srovnáno
SSJČ	Spisovný slovník jazyka českého
stol.	století
stř.	střední (rod)
STŘG	střední generace
střm.	Středomoravský
sv.	svatý
tj.	to je
tvarotv.	tvarotvorný
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
živ.	životný

TEORETICKÁ ČÁST

Obec Kamýk nad Vltavou

Středočeskou obcí Kamýk nad Vltavou, protéká řeka Vltava, která jej rozděluje na dva břehy. Nedaleko obce je vybudována známá vodní nádrž Orlík. Obec spadá do okresu Příbram, do jejího katastrálního území obce spadá i blízká ves Velká nad Vltavou. V této obci o rozloze 1184 ha žije 920 obyvatel. (Místopisný průvodce, 2022, [cit. 2022-01-15])

Historie obce

Koncem 10. století založil zde nejspíš rod Přemyslovců několik dvorců včetně místního hradu Vrškamýk s loveckým dozorcem a pod ním malou osadu nazvanou Kamýk. (Obec Kamýk, 2022, [cit. 2022-01-15])

První historická zmínka pochází z roku 1186, kdy kníže Fridrich napsal listinu do Světelského kláštera v Rakousku. Později župní Kamýk spadl pod královskou komoru až do roku 1341. Dne 3. října téhož roku král Jan zastavil Kamýk i Krásnou Horu Petrovi z Rožmberka. V Kamýku též sídlil královský popravčí, také se zde vybírala daň zvaná berně královská kraje Prácheňského a jeho jednoho okresu. (Vlasák, 1876, str. 84–85)

„V 17. století je v Kamýku založena škola, nemocnice, pivovar a obec získává právo pořádat třikrát do roka výroční trhy. V lednu 1874 je ustanoven poštmistrovský úřad. Významnou událostí v historii obce bylo postavení mostu v letech 1887“. (Obec Kamýk, 2022, [cit. 2022-01-15])

V 19. století patřil Kamýk nejprve pod kraj Českobudějovický, o pět let později pod kraj Tábořský, dále patřil pod kraj Sedlčanský, kde byl pod soudním okresem Sedlčany. Během druhé světové války patřil Kamýk nejprve pod Oberlandrat Tábor, dále pod Oberlandrat Praha, kdy politickým i soudním okresem byly Sedlčany. Na konci války patřil Kamýk pod správní i soudní okres Sedlčany. Roku 1949 spravoval Kamýk kraj Pražský s okresem Příbramí. Od roku 1960 náleží Kamýk kraji Středočeskému okresu Příbram. (Czechindex, 2022, [cit. 2022-01-15])

Původ názvu obce Kamýk

V Čechách lze nalézt osm obcí a osad, které nesou jméno *Kamýk* nebo *Kamýky*. Další, kdo nesou takovýto název jsou vrchy a lesy, které se nacházejí v kopcovité krajině. Větší množství takto pojmenovaných reálií se nacházejí v západní polovině Čech, na Moravě a ve

Slezku podobné zeměpisné názvy nejsou doložené, příliš se také nevyskytují ani ve východní části Čech. (Místo pro život, 2022, [cit.2022-02-02])

Pro pojmenování menšího kamene, či kaménku se nejčastěji používalo staročeské podstatné jméno *kamýk*. Vyvinulo se ze slovanské podoby mužského n-kmene **kamy*, ze kterého se odvodila i zdobnělina *kamýk*, kterou se v některých jihočeských nářečích označuje kámen jako tatový. „U podstatného jména *kamýk* je doložen i význam ‚skála‘.“ S tímto výrazem se lze setkat i u výrazu *kamík*, který se vyskytuje v jihoslovanských jazycích. (Místo pro život, 2022, [cit.2022-02-02])

Název *Kamýk* nesou kopce se skalnatým útesem. Tato pojmenování se přenášela na lesy i osady u nich založené. Nejspíš tímto způsobem dostala své pojmenování obec *Kamýk nad Vltavou*, nářečně zvaná *Kamejk*. Toponymum *Kamýk* původně patřilo vrchu, na kterém byl založen královský hrad, o kterém se více zmíním v následující kapitole. (Místo pro život, 2022, [cit.2022-02-02])

V knize *Toulavá kamera* od Ivety Toušlové se původ názvu „kamýk“ odvozuje od názvu velkých kamenů či skal vyčnívajících v korytech řek.

Kulturní památky

Vrškamýk

„Hrad kdysi sloužil jako letní sídlo českých panovníků a teprve poté, co jeho úlohu převzal slavný Karlštejn, byl opuštěn a zapomenut.“ (Toušlová, 2009, str. 200)

Hrad měl půdorys tvaru obdélníka, který se skládal ze dvou částí. Vcházelo se věžovitou bránou na první nádvoří, které bylo po jeho obvodu zastavěné hospodářskými staveními. Přes příkop se dále procházelo do druhé části hradu. V místnostech byl plochý strop, až na jednu výjimku, a to zřejmě v křížově klenuté kapli. (Toušlová, 2009, str. 200–201)

Za dob vládnutí Jana Lucemurského zde bývalo rušno, ale jeho syn Karel IV. se rozhodl pro vybudování nového reprezentativního sídla, a to pro Karlštejn, ke kterému byla převedena všechna panství. Historické prameny uvádí již od roku 1569 tento hrad jako zříceninu. (Toušlová, 2009, str. 201)

Pro pustý hrad nad Kamýkem je z roku 1580 doloženo jméno *Vrškamejk*. Vzniklo snad haplogií z výrazu *vršek Kamýka*, z výrazu *na vršku Kamýka* bylo nejdříve atrakcí *na vršku Kamýku* a z toho haplogií *na Vrškamýku*. (Místní jména v Čechách, 2011, [cit.2022-02-03])

Kostel Narození Panny Marie

Kostel Narození Panny Marie pochází z 2. poloviny 13. století a byl zasvěcený sv. Mikuláši. Původně byl totiž postaven v raně gotickém slohu. Po požáru roku 1775 se kostel rozšířil a přestavěl do barokního slohu s věží, která má tvar cibulové bání. (Toušlová, 2009, str. 201)

Most přes řeku Vltavu

Kamenný most přes řeku Vltavu vznikl roku 1887, tudíž je prvním mostem v celém Povltaví, ale na jaře následujícího roku se z důvodu tání zřítil. Za celá léta se na něm udělalo několik přestaveb. (Toušlová, 2009, str. 202)

Vodní nádrž Kamýk

*Vodní nádrž Kamýk se stavěla mezi lety 1957–1962. Je součástí vltavské kaskády a jejím úkolem je vyrovnávat odtok z výše postavené Orlické přehrad. Dále funguje jako elektrárna a břehy přehrady jsou vhodné k rekreačním účelům. (Toušlová, 2009, str. 202)*Židovský hřbitov u Radobyli

Na pravém břehu Vltavy jihovýchodně od Kamýka u nedaleké vsi Radobyli se nachází židovský hřbitov, který je schovaný v lese. Až do dob okupace se zde pohřbívali občané židovského vyznání ze širokého okolí. Hřbitov je od roku 1958 památkově chráněn. (Bezděka, 1968, str. 195)

„Počátky hřbitova spadají do doby velkého moru r. 1680.“ (Bezděka, 1968, str. 195–196) V řadách stojí kamenné barokní náhrobní kameny, které jsou na některých místech z větší části zapadlé do země. Novější část hřbitova z druhé poloviny 19. století tvoří modernější náhrobky různého materiálu. Mezi návštěvními kamínky se nachází i laténské střípky nejspíš ze Stradonic, které ukazují, že někde v okolí je buď bývalé laténské sídlo, či hřbitov. (Bezděka, 1968, str. 196)

Lexikologie

„Lidský jazyk je komplexní soubor specifických znaků, funkcí a rysů. Jazykové znaky jsou reprezentovány jednotkami různých rovin a abstrakčních úrovní a plní různé funkce podle potřeb uživatelů.“ (Čermák, Filipec, 1985, str. 13)

Lexikologie předkládá pravidla užívání znaků, jak spojovat znaky v určitých řečových aktech (projevech, textech) tak, aby vyjádřily žádoucí obsah sdělení a dával smysl podle ustálených norem. K určitému záměru se vybírají specifická pojmenování z lexikální zásoby. (Čermák, Filipec, 1985, str. 13)

Lexikologie je jazykovědná disciplína zabývající se formou, významem a užíváním lexikálních jednotek jazyka. Předmětem zájmu lexikologie je tedy slovní zásoba obecně (někdy také nazývána lexikon) a vztahy mezi jejími jednotkami (lexémy), případně vztahy k ostatním jazykovým rovinám. Lexikologie může být obecná, ta se zaměřuje na univerzální a specifické rysy lexikonu v jednotlivých jazycích. Lexikologie konkrétního jazyka se hlouběji věnuje pouze jednomu jazyku. (NESČ, 2016, str. 978)

„Lexikologie (řec. *lexikos* = vztahující se ke slovu) jako obor lingvistiky zkoumá jeden ze subsystémů jazyka – subsystém lexikálně sémantický, slovní zásobu určitého jazyka, a to jako celek i vztahy mezi jejími prvky. Lexikálně sémantický subsystém tvoří spojení mezi jazykem a myšlením“. (Pokorný, 1991, str. 13)

Teorie lexikální zásoby popisuje lexikální jednotky, slovní spojení a frazémy. Odvětvími lexikologie je lexikologie synchronní a historická. Historická lexikologie se zabývá buď slovní zásobou pouze jednoho jazyka nebo lexikologií více jazyků (historickosrovnávací), dále se zabývá etymologií. (Čermák, Filipec, 1985, str. 13)

Synchronní lexikologie se zabývá významem slov, sémantikou (teorií označování a pojmenování), onomastikou a dalšími vědními obory, které se zabývají lexikálními jednotkami. Volně souvisejí s frazeologií i slovtvorbou. (Čermák, Filipec, 1985, str. 13)

Nářeční lexikologie

Národní jazyk neobsahuje pouze spisovnou formu jazyka, která má reprezentativní funkci, ale i jeho nespisovné, resp. hovorové tvary běžně užívané, mezi které se řadí i nářeční výrazy (dialektismy, sociolekty). (NESČ, 2016, str. 1111–1112) Výsledky jazykových kontaktů, které vznikají z vědních oborů etymologie, dialektologie, lexikologie i lexikografie, zkoumá kontaktní lingvistika, která dále zkoumá jazykové kontakty spisovné a nespisovné češtiny. (NESČ, 2016, str. 881)

K dílčím útvarům národního jazyka patří teritoriální dialekt (lokální nářečí), který obsahuje více pojmenování jedné a té samé skutečnosti. Tyto jazykové prvky se nazývají *dialektismy*. „Dialektismy mohou náležet ke všem jazykovým rovinám (hláskové: východomoravské *múka* X spis. *mouka*, slovtvorné: střm. *slepoň* X spis. *slepec*,

morfológické již. střm. se starostem X se starostou, syntaktické slez. idu do pekara X spis. jdu k pekařovi“ (NESČ, 2016, str. 334)

Ne všechny dialektismy mají svůj spisovný ekvivalent. Mezi ně se řadí etnografismy a regionalismy. Etnografismy označují předměty a jevy běžného života v určitém regionu (např. doudebské názvy částí ženského kroje: *šerka*, *špenzr*). Regionalismy jsou takové výrazy, které jsou rozšířené pouze na určitém území (např. na Kamýcku výraz *lísa* pro označení vrátek) (NESČ, 2016, str. 334)

Etnografismy zaznamenává ČJA pomocí jazykových hranic (izoglos), u některých výrazů však izoglosa zahrnuje i část jiné nářeční podskupiny, např. jihozápadočeský výraz *taluta* (příkop, prohlubeň u cesty) (ČJA, 1992, str. 330–333) se také objevuje ve středočeské nářeční oblasti v okolí Benešova. (ČJA, 1992, str. 13)

V běžné mluvě vznikají i tzv. *okazionalismy*, pojmy, které často vznikají při tvoření slov. Nejvíce jsou zastoupeny v dětské mluvě (př. *vydíratel*). Okazionalismy se od neologismů liší tím, že nejsou společností přijaty do běžné mluvy, tzn. uchovávají si svou novost, originalitu. (NESČ, 2016, str. 1232)

Lexikologické disciplíny

Mezi základní lexikologické disciplíny se řadí sémantika a lexikografie. „Nauka o tvoření slov (slovotvorba) spadá do lexikologie tím, že zkoumá významy slov, tak do mluvnice tím, že se zabývá formálními prostředky, kterými jsou významy vyjadřovány.“ (Pokorný, 1991, str. 101)

Etymologie

Jednou z nejstarších lexikologických disciplín je etymologie (řec. etymos = pravý, pravdivý). Etymologie rekonstruuje na základě hláskových zákonů původní tvar a původní význam v příbuzných jazycích. Moderní etymologie zjišťuje i význam slova v systému slovní zásoby, podmíněný jazykovými, historickými a kulturními činiteli. (NESČ, 2016, str. 444)

Onomastika

Onomastika (řec. onomastos – týkající se jména) je lexikologická disciplína zabývající se studiem vlastních jmen. Podle toho, kterými vlastními jmény se onomastika zabývá, se dělí na níže zmíněné oddíly:

1. Antroponomastika – zabývá se vlastními jmény lidí (jména křestní, příjmení, přídomky, přezdívký)
2. Toponomastika – zabývá se vlastními jmény přírodních objektů:
 - a) jména členitelnosti zemského povrchu (hor, údolí, nížin aj.), jména vod (moří, jezer, řek, rybníků aj.)
 - b) jména lidských sídlišť (obcí, osad, samot, místní částí obcí, mostů aj.)
 - c) jména pozemků (pomístní jména polních tratí, honů, luk, pastvin, lesních oddělení).
3. Chrematonomastika – zabývá se vlastními jmény neživých věcí (uměleckých děl, sériových výrobků, druhů zboží, vlaků, lodí, názvy podniků, závodů, zemědělských a výrobních družstev aj.) (Pokorný, 1991, str. 101–102)

Lexikografie

Lexikografie je základní jazykovědná disciplína, která se zabývá teoretickou i praktickou částí při tvorbě slovníků. „Úzce souvisí s lexikologií, za jejíž aplikovaný úsek bývá někdy považována, podílí se však i na základním výzkumu slovní zásoby.“ (NESČ, 2016, str. 978; srov. Pokorný, 1991, str. 94)

Lexikografie popisuje slovní zásobu jazyka, metodologicky stanovuje významy lexikálně sémantických jednotek a kodifikuje významy lexikálních jednotek. (Pokorný, 1991, str. 94)

Lexikografie má své zákonitosti při tvorbě různých typů slovníků. Každý slovník se vypracovává svým specifickým způsobem, který vyžaduje jistou metodu a metodiku. (Čermák, 1995, str. 16) „Z hlediska lexikografické teorie se rozlišují dva typy slovníků: slovníky onomaziologické a slovníky semaziologické.“ (Pokorný, 1991, str. 94)

Přestože se lexikografie zabývá, stejně jako lexikologie, slovní zásobou, její výklad hlavně u jednoslovných výkladových slovníků je v podstatě širší. Zaobírá se i pravopisem, výslovností, příp. přízvukem slov, také vysvětluje vazby lexikálních jednotek. Má svou specifickou metodiku, kterou využívá jak při teorii lexikografie, tak při tvorbě slovníků různých typů. Mezi základní typy slovníků se řadí slovníky: jednojazyčné výkladové, ideografické, synchronní a historické, dále dvojjazyčné slovníky. Ve slovnících synonymických, frazeologických, terminologických a dalších se často zpracovává původní materiál a tím se podílejí na základním výzkumu. (Čermák, Filipec, 1985, str. 14)

Dialektologie

Dialektologie je jazykovědný obor zabývající se nářečím, resp. dialekty. Nářečím se rozumí ustálená místní obměna jazyka sloužící jako nástroj dorozumívání v běžné denní mluvě. (Cuřín, et al., 1977, str. 157)

„Slovo *dialekt* pochází z řečtiny, kde *dialéktos* znamenalo způsob mluvení, řeč. Odtud i český ekvivalent *nářečí*, zdůrazňující onu primárně mluvenou formu jazyka, řeč.“(Bogoczová, 2012, str. 106)

Celonárodní jazyk má své nářeční znaky společné pro celou jazykovou jednotku. Tyto znaky pak tvoří ustálenou strukturu. Dialektologové se zabývají i tvz. sociálním (společenským) nářečím, které však neutváří samostatnou nářeční strukturu. (Cuřín, et al., 1977, str. 157–158)

Územní varianty dialektů se označují pojmem nářečí teritoriální (geografická, zeměpisná) nebo nářečí lokální (místní). (Bělič, 1972, str. 9)

Historie dialektologie

S vývojem řeči souvisí vědomí a myšlení. Pokud člověk chce své myšlenky lépe zachytit, je zapotřebí si je někde zapsat nebo vyslovit, a to umožňuje právě řeč. (Cuřín, et al., 1977, str. 8)

Dalším faktorem pro vývoj řeči je společnost, která řeč užívá jako nástroj dorozumívání. V 10. stol. proběhla řada hláskových změn, např. zánik a vokalizace jerů, zánik nosových vokálů. Tyto změny výrazně pozměnily obraz západní mluvy z praslovanštiny. Od 14. stol. dochází k dalším změnám jak hláskových, tak morfologických. Některé tyto vokalické i konsonantické změny, které se staly, se používají dodnes v mluvené podobě řeči, a to v nářečí či obecné češtině. (Lamprecht, Šlosar, Bauer, 1984, str. 15)

Také z tohoto století jsou doloženy první stopy teoretického zájmu o češtinu. Za první zmínku se považuje součást traktátu o písni *Hospodine pomiluj ny*, ve kterém se podrobně vykládá text písně, opravují se chyby ve výslovnosti a vysvětluje se význam použitých slov. (Šlosar, Večerka, 1981, str. 57)

Hláskové změny se šířily ze středních Čech, resp. Prahy a okolí až k okrajům českého území. Převážně se jevy šířily ze západu na východní část. (Cuřín, et al., 1977, str. 172)

„Až do 19. století neprojevovala jazykověda o dialekty prakticky žádný zájem; vesměs byly považovány za degenerovanou formu jazyka, která není hodna výzkumu. Jednu z mála

výjimek představuje významný italský básník Dante Alighieri, který na počátku 14. století v díle *O řeči lidové* charakterizoval všech čtrnáct italských dialektů.“ (Černý, 2008, str. 176)

Až v polovině 19. století se začala česká dialektologie jako vědní obor utvářet. První, kdo zkoumal česká a slovenská nářečí, byl A. V. Šembera v díle *Základové dialektologie československé* z roku 1864. Moravskými a částí slezského nářečí se mezi lety 1886–1895 zabýval František Bartoš v publikaci *Dialektologie moravská*, kterou doplňuje *Dialektologický slovník moravský*. Jejich práce se však věnovaly hlavně fonetice (hláskosloví) a morfologii (tvarosloví). (Cuřín, et al., 1977, str. 158)

Obecná čeština

Obecná čeština je mluvený jazykový útvar, který se vyvinul a rozšířil přirozeným vývojem, lingvisté jej nijak nekodifikovali. Obsahuje takové prvky, které lze zaslechnout na celém území Čech i na západní Moravě. Tyto prvky se používají v různých komunikačních situacích, dokonce i v beletrii, veřejných projevech apod. Mluvčí jej používá jako základní primární soubor vyjadřovacích prostředků, tudíž se v některých pramenech hovoří o tendenci k celonárodnosti. (Cvrček, et al., 2010, str. 24)

Ve starší lingvistice se pojem *obecná čeština* používal jako synonymum k pojmu lidový či obecný jazyk. To je takový, který není spisovný ani lokálně zaměřený. Dnes se hovoří o běžné mluvě národního jazyka, jejíž jazykové prostředky jsou většinou smíšené. (NESČ, 2016, str. 1212)

Dělení nářečí

Každý člověk užívá různé podoby nespisovné češtiny. Tyto podoby, které se vyskytují na určitém území, se nazývají dialekty (nářečí), resp. teritoriální (zeměpisné, místní) nářečí. Podle míry vzájemných shod lze nářečí dělit na čtyři základní nářeční skupiny, které vypisují níže. (Lamprecht, 1976, str. 11; Bogoczová, 2012, str. 62; Bělič, 1972, str. 11)

Přehled dělení nářečí

1) Česká nářečí v užším slova smyslu

Nářeční podskupina středočeská

Nářeční podskupina jihozápadočeská

Nářeční podskupina severovýchodočeská

Nářeční podskupina jihovýchodočeská

2) Nářečí středomoravská

Nářeční podskupina centrální (vlastní hanácká)

Nářeční podskupina jižní

Nářeční podskupina východní

Nářeční podskupina západní

3) Nářečí východomoravská

Nářeční podskupina severní (valašská)

Nářeční podskupina jižní (slovácká), západní

Nářeční podskupina jihovýchodní (kopaničářská)

4) Nářečí slezská (lašská)

- slezskomoravská:

Nářeční podskupina východní (ostravská)

Nářeční podskupina západní (opavská)

Nářeční podskupina jižní (frenštátská)

- slezskopolská

V této práci se dále budu více zabývat středočeskou nářeční skupinou v užším slova smyslu, a to podskupinou středočeskou.

Středočeská nářeční podskupina

„Nářečí této podskupiny zaujímají prostor vymezený lokalitami Roudnice nad Labem, Slaný, Beroun, Dobříš, Červený Hrádek, Kámen, Pelhřimov, Humpolec, Havlíčkův Brod, Chotěboř, Čáslav, Kutná Hora, Kolín, Poděbrady, Nymburk, Mělník a jejich širším okolím. Na tomto území leží hlavní město ČR, z větších měst pak Kladno či Benešov.“ (Bogoczová, 2012, str. 63)

Podle *Českého jazykového atlasu* i *Českých nářečních textů* město Příbram spadá do středočeské podskupiny, ale Bogoczová i Bělič město Příbram a jeho okolí řadí do podskupiny jihozápadočeské a její východní části. (Lamprecht, 1976, str.29; ČJA; Bogoczová, 2012, str. 63; Bělič,1972, str. 221)

Pro středočeskou nářeční oblast nejsou typické příliš výrazné znaky, které by je odlišovaly od sousedních nářečních oblastí. Na tomto území se spíš najdou takové znaky odlišující se od spisovné češtiny.(Lamprecht, 1976, str.17)

Obecné znaky středočeské skupiny

Obecné znaky této skupiny vypisují a porovnávám z publikací: *Nástinu české dialektologie* Jaromíra Běliče, *Textové opory mluveného českého jazyka a dialektologie* Ireny Bogoczové, *Českých nářečních textů* a z *Vývoje českého jazyka a dialektologie*. (Bělič, 1972, str.11–12; Bogoczová, 2012, str.62–99; Lamprecht, 1976, str.11; Cuřín 1977, str.175–177)

Hláskoslovné znaky

- Na *i* se často zkracuje *í*, zejména v koncovkách: *mislim, přemejšlim, štedrim*
- Diftong *ou* za starší *ú*: *louka, mouka*
- Diftong *ej* za *ý*, popř. *í*: *vybranej, zaplacenej, přemejšlim, Kamejk, druhej, kazej* aj.
- *í* za *é*: *u tí babičky, polířka, dvaadvacítiho*
- změna *šč – št'*: *(j)ešře, poušřet, šředrim*
- změna *a – ě – e*: *Jeňík, ležet, gen. koše*
- protetické (náslovné) *v*: *vopravdu, vo zahradi, voni, vokolo* aj.
- asimilace znělosti *sh – sch*: *naschledanou*
- skupina *mň* před *e (ě)*: *mňe, mňelo*
- změna sykavek *s, z, š, ž* → *c, dz, č, dž*: *ženckí, nejmlačí, vječinou*

Tvaroslovné znaky

- v instr. pl. koncovka *–ma*: *bratrancema, přet Vánocema, se ségrama, s kamarádama* aj.
- v nom. pl. adjektiv jediná koncovka *í*: *k (babiřce) kamejckí, ňejakí brambori, u druhí (babiřki), takoví zlatí prasátko*
- v 3. os. pl. koncovka *–aj, –ej*: *vybíraj, se rozdaj, vipadaj, rosvířej, nazdobej, nemaj, dávaj* aj.
- zánik koncového *l* u min. přičestí v j. č., r. m.: *řek, pek, nes*
- podoba rodinného jména zakončená *–ic*: *Kovidovic, Machovic*
- zvláštní tvary tvrdého skloňování adjektiv r. m. a stř.: *vo ňeřom, vo jinom*
- ve 2. os. sg. tvar slovesa: *seš*
- sjednocení 6. a 7. pádu: *vo/ se starim/ starím*
- koncové *–jc* u komparativu: *dolejc, čašřejc*
- vynechávání pomocného slovesa *být*: *já viděl, já to vjedřela*

- užívání konstrukcí s trpným rodem se změnou *–eno/ –ino*: *uklízíno, zametíno, napečíno*
- absence *e* tvarotvorné přípony *–me* v 1. os. pl.: *seberem*

Specifické znaky středočeské podskupiny

Zvláštnosti středočeské podskupiny dle Bogoczové spočívají v následujících jevech:

- sjednocený genitiv, dativ, lokál sg. na *–í* (podle gen., který ve spisovném jazyce končí na *–ě*: (*bez/ k/ o*) *tí malí holki/ holce*, (*z/ na*) *tí druhí strani/ straňe*)
- sloveso *být* ve 2. os. ve tvarech *si* (západ) nebo *seš* (východ)
- slovesa ve 3. os. pl. většinou se zakončením na *–ou, –ejí, –aji*: *nesou, menujou se, umňeji, proseji, léčeji se, vypadají, hledají*
- 1-ové přičestí sloves 2. třídy většinou s kmenem *–nu–*: *seknul sebou, připomenul mi (to)*; také *rozříznutej, slíknutej* (Bogoczová, 2012, str.66)
- tvary složeného skloňování i v 1. a 4. p. příd. jm. přívl.: *bratrovej (kabát)*, pro *maminčinu (zástěru)*, *u manželovi (maminky)* (Lamprecht, 1976, str. 18)

Středočeská nářečí nejsou jednotná, některé jevy se shodují s jihozápadočeským nářečím, ale některé jevy jsou totožné se severovýchodočeským nářečím. Od jihu přesahuje např. disimilace zubních konsonantů typu: *zaplajte, aj, ci*. V jihozápadočeských nářečních oblastech se vyrovnává u rodových zájmen koncovka 6. p., j. č., rodu m. a stř. měkkého skloňování s tvrdým skloňováním, např.: *vo našom, f čom*. Tento jev se také vyskytuje u středočeského nářečí. Dalším převzatým jevem, tentokrát ze severočeské oblasti, je ve 4. p. mn. č., živ. podst. jmen m. rodu tvar 1. pádu, např. *voni si hrajou na páňi*. Dále středočeská nářeční oblast přebírá z jihozápadočeského nářečí podoby zvratného zájmena *si* ve složených tvarech 2. os., j. č., min. času., např. *dal si mu to X dals mu to*. (Bělič, 1972, str. 221–222)

Metodologie

Slovo *metoda* pochází z řečtiny. V původním významu znamenalo „cesta za něčím“. (Bogoczová, 2012, str.130)

Společenskovědní disciplína, dialektologie, využívá běžné sociologické metody, ale i metody speciální, které vyplývají ze zkoumaného jevu, čili mluveného jazyka. Každý sociolingvistický i dialektologický výzkum musí být validní (právoplatný) a reliabilní (spolehlivý, hodnověrný). (Bogoczová, 2012, str. 130)

„K tomu, aby výsledky byly směrodatné, je třeba sebrat materiál v dostatečném množství a v odpovídající kvalitě. Případné opakování výzkumu za stejných podmínek (ať už stejným řešitelem, anebo jinou osobou) by mělo přinést tytéž výsledky.“ (Bogoczová, 2012, str. 130–131)

Dialektologové při své práci uplatňují dvě základní metody, a to metodu sběru nářečního materiálu a metodu zpracování a prezentace nářečního materiálu. (Bogoczová, 2012, str. 131)

Fáze dialektologického výzkumu

Při realizaci dialektologického šetření je dobré si práci rozdělit do několika etap. Bogoczová uvádí tři fáze: přípravnou, poznávací neboli empirickou a analytickou a prezentační. (Bogoczová, 2012, str. 131–132)

Fáze přípravná

Explorátor si vymezí nějaký výzkumný problém, co by chtěl zjistit. Většinou má nějakou představu či pracovní hypotézu, kterou prozatím neformuluje. Rozhoduje se pro výzkumné nástroje, např. dotazník, metodu dotazování, které mu svou hypotézu potvrdí či vyvrátí, také lze odhalit další příklady a od nich odvodí teorii. To lze označit jako výzkumný cíl. (Bogoczová, 2012, str. 132)

K co nejobjektivnějšímu výzkumu, je potřeba zahrnout muže i ženy, odlišného stupně vzdělání. Nelze opomenout získání materiálu také napříč generacemi (mladší, střední a nejstarší). (Bogoczová, 2012, str. 132)

Dalším důležitým bodem je, aby si výzkumník udělal tzv. předvýzkum (pilotáž, sondu), při kterém lze odhalit metodologické nedostatky, jako jsou nevhodné formulace otázek, nevhodné pořadí dotazů, překážky technického rázu, příliš velkou časovou náročnost či obecně nízkou efektivitu výzkumné metody. (Bogoczová, 2012 str. 133)

Fáze poznávací

V této fázi výzkumník provádí svůj výzkum v terénu (exploraci). Explorátor může využít metodu získávání zvukové podoby pomocí nahrávání na diktafon. Tato metoda má ale i své nevýhody. Nahrávaná osoba se může ostýchat mluvit do diktafonu, díky nervozitě se může snažit hovořit spisovně. Pokud se explorátor rozhodne pro nahrávání na skrytý

mikrofon, musí si dodatečně vyžádat souhlas s uveřejněním této nahrávky. (Bogoczová, 2012, str. 133–134)

Další možnou metodou pro sběr dat je dotazník, resp. dialektologický dotazník, což je soupis otázek sestavených dialektologem. Jde o explorační přímou, tzn., že dotazník vyplňuje explorační, nikoli respondent. Základem je otázka a platí, čím kvalitnější otázka, tím kvalitnější odpověď. Musí se také brát zřetel na to, aby byla otázka položena laicky, tzn. aby byla věcně srozumitelná pro dotazovaného, nepoužívat odborné či latinské termíny. (Bogoczová, 2012, str. 135–137; NESČ)

Další možnou metodou je metoda přímého pozorování, která je časově i psychicky náročnější. Vychází z předpokladu, že dialektolog je v bezprostřední blízkosti respondenta, kdy sleduje jazykové projevy v různých komunikačních situacích. Je vhodná při výzkumu jazyka rodinných příslušníků dialektologa. (Bogoczová, 2012, str. 139–140)

NESČ uvádí i metodu kartografickou, ve které se zmíněné jevy zakreslují do mapy. Každé místo je očíslované a jevy jsou zaznamenány značkou nebo pokud je na rozsáhlejší území, tak pomocí izoglos. Nejznámější soubornou prací je *Český jazykový atlas*. (NESČ, 2016, str. 753)

Při práci v terénu se někdy může stát, že se objeví nový lingvisticky či sociolingvisticky relevantní prvek, který byl při sestavování dotazníku opomenut. Pokud je shromažďování materiálu v počáteční fázi, lze jej dodatečně do výzkumu zahrnout. Výhodnější ovšem je se při sestavování dotazníku a během jeho ověřování postarat o to, aby takové jevy neunikly a byly do dotazníku zahrnuty od samého začátku. (Černý, 2008, str. 182)

Fáze analytická

V této fázi výzkumu se sebraný materiál zpracovává. „Při jeho zpracování jde zhruba o to, aby se systematickým porovnáním zjistily takové jazykové jevy, které jsou z hlediska výzkumu relevantní.“ (Černý, 2008, str. 183)

Zkoumá-li se slovní zásoba, je zapotřebí zjišťovat všechna pojmenování určitého výrazu, také se zkoumá, v jakých oblastech se takto vyslovená skutečnost vyskytuje. Obdobným způsobem se zpracovává i fonetický materiál, ve kterém se výzkumník zabývá nejen lexikem, ale i morfologií. Zkrátka je tendence zjistit všechny jazykové jevy svědčící o vnitřní diferenciaci jeho vymezení k okolním dialektům. (Černý, 2008, str. 183)

Nahrávky se přepisují pomocí fonetické transkripce, kdy se slovo zapisuje tak, jak bylo vysloveno hlásky. Také se v této fázi prezentují výsledky výzkumu, tím vznikají různé monografie, antologie, slovníky, či jazykové atlasy. (Bogoczová, 2012, str. 146–152)

PRAKTICKÁ ČÁST

V této části práce jsem se zabývala, jak lidé z Kamýka a jeho okolí hovoří. Pro získání co nejobjektivnější mluvy jsem, se souhlasem respondentů, směla udělat nahrávky na diktafon mobilního telefonu, který jsem přikryla krytem, aby respondenty ještě více neznervózňoval. Obvykle jsem respondenty nechávala hovořit o Vánocích a tradicích s nimi spojené nebo jsem se, hlavně u nejstarší generace, ptala na jejich dětství, jak jej prožívali. Při přepisu nahraného materiálu jsem využívala českou fonetickou transkripci bez speciálních znaků (Ž a Š), aby si i neoborník tuto práci mohl přečíst.

Další metodou, kterou jsem použila, byl dialektologický dotazník. S pomocí *Českého jazykového atlasu* jsem se snažila nalézt co nejvíce neobvyklých výrazů, které by se zde měly nacházet. Při vypracování jsem se také inspirovala dialektologickým dotazníkem Štěpána Balíka, vedoucího této práce. Celý dotazník jsme prošli a tím mě vedoucí práce proškolil, abych věděla, jak tento dotazník mám sama v terénu vyplnit, popř. čeho se vyvarovat.

Snažila jsem se shánět takové respondenty, kteří z Kamýka nad Vltavou a jeho okolí pocházejí, tj. jsou rodilými mluvčími. Někteří dotazovaní však nemají příbuzné nejen z tohoto kraje, např. jejich rodiče pocházejí z jiných oblastí České republiky. Také jsem si respondenty dle věku rozdělila do tří generací, a to: nejmladší, střední a nejstarší generace. Mezi dotazovanými byli ženy i muži různého stupně vzdělání, různých profesí.

Rozbor nahrávaného materiálu

Nahrávky, jak jsem uvedla výše, byly pořizovány se souhlasem respondentů. Obvykle jsme se scházeli u nich doma, popř. v kavárně či venku, v prostorách dětského letního tábora. Snažili jsme se domluvit na takovém prostředí, abychom nebyli rušeni vnějšími faktory.

Nejmladší generace

Nejmladší generace je zastoupena čtyřmi ženami, které z této nářeční oblasti pocházejí.

První respondentka se narodila roku 1996. Pochází z Kamýka nad Vltavou v současné době žije v Praze. Vystudovala Obchodní akademii v Příbrami. Příslušníci její rodiny jsou z větší části rodilými mluvčími z okolních vsí, a to Dolní Hbity, Jelence, Horní Třetí, které jsou od Kamýka vzdáleny do 10 km. Pouze její dědeček z otcovy strany pochází ze vsi Tajná, která se nachází v okrese Mělník.

Druhá respondentka se narodila roku 1998. Vystudovala Gymnázium pod Svatou Horou, dále bakalářské vzdělání získala v Liberci, nyní studuje na Karlově univerzitě a

pracuje v nemocnici Motol. Jelikož je sestrou výše zmiňované respondentky, nemusím se znovu zmiňovat o jejím původu.

Třetí respondentka se narodila v roce 1996, vystudovala dvě střední školy, jednu v Benešově a druhou v Praze. Její otec pochází přímo z Kamýka nad Vltavou, její matka z Drážkova, který leží nedaleko. U této respondentky je možný přesah z jihozápadočeské podskupiny, protože její dědeček z otcovy strany pochází z Jistebnice u Tábora.

Čtvrtá respondentka se narodila v roce 1991. Vystudovala v Příbrami střední školu a v Praze bakalářský studijní program. Pochází z Jelenců, odkud pochází i její otec. Matka pochází přímo z Kamýka nad Vltavou.

Respondent 1

žena, nar. 1996, Kamýk nad Vltavou

Jako d'eti, já si pamatuju, mi sme choďili přes den víc k babičce, právě kamejckí, a že d'eda nás vzal třeba bruslit na Skačeňák, že jo? Meziťím, abi bil ten čas to asi všechno připravit, že babička, mamka, že vařili á d'elali ten stromeček a takle, že nás takle někam vzal. Někdi možná nás bral, podle mne i do Sedlčan, bruslit. Že asi gdiš nebil let nebo něco, tagže to vim, že takle. Gdiš sme bili menší, bili sme u tí babički v biťe snat na večeri a tam bila ribí polířka. Tu sem nemňela ráda (...), mamka to ví, pak už dlouho d'elá jenom hrachofku. A letos zase bila taková novinka, jako si babička mislim zavedla, že bila taková celerová něco tetka, jako abich nekecala.(...) A po tí večeri, mislim, že právě rodiče šli napřet v biťe naproti, tak připravili dárki, no, a pak babička z d'edou nás tam vzali a todle nó. Ale od tí dobi, co sme v domně, tak babička vždicki chodí k nám třeba už kolem štvrtí, pátí.(...) Je bramborovej salát a pak sou nějakí scuchnělí brambori, to d'elá babička.(...) Takže taková ta alternativa pro ti, co si vibíraj. Nó a takle je ta večere. Jako sme vždicki cht'eli ti tradice dodržovat jakože víc, abi nigdo nevstával od stolu. A teť už jako tak nelpíme, ale přijde mi, že vokolo toho je akorát tak d'ívadlo. Po večeri se de ke stromečku, se rozdaj dárki. A pak už se koukáme na pohátki i třeba z babičkou d'edou, tak je taková vječinou náká ta hlavní,(...) ale pak oni dou na půlnoční v Kamejku, ta je v půl devátí, desátí nebo tak nějak. Další dni tak je to vječinou taková rospínávání, jako jaká babička, gdi abisme se, abi to višlo, že třeba jedeme den deme k jední babice na ti Jelence, abi i strejda z bratrancema dou ten samej den. Letos sme to mňeli taková i jiní v něčem, že vlasně ségra mňela noční, tagže sme jedli, teť přemejšlim. Jo, jedli sme jo nějak na třetí sme se sešli. V půl štvrtí sme začali jíst. Minulej rok to taki bilo jiní. Taki mňela mít službu,(...) jenomže vona chitla kovit dvaadvacátího minulej rok.(...) Tagže to bilo taki taková netradiční.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Diftongizace *y* → *ej*: *Kamejckí, přemejšlim, v Kamejku*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *takle, todle, de, dou, deme, k babice, vlasně*

Haplologie: *ňáká*

Protetické *v*: *vokolo, vona*

Krácení vokálů: *mislim, přemejšlim*

Morfologické:

Hovorová tvarotvorná přípona *-u* neprovedená přehláska: *pamatuju*

Absence koncového *í* v tvarotvorné příponě *-ají* 3. os. pl. ind. prét:

vibíraj, se rozdaj – Podle ČJA (ČJA 4, 2002, str.456–457) by se zde měla vyskytovat varianta se zkráceným vokálem *i* tvarotvorné přípony *-aji*. Tyto jevy, které byly respondentkou vysloveny, byly však zjištěny v Benešově i v Praze

Zakončení *-ama, -ema, -íma*: *z bratrancema*

Absence bezpředložkového instrumentálu: *z d'edou, z babičkou, z bratrancema*

Nespisovný tvar kondicionálu 1. os. pl. slovesa *být*: *abisme*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *í* → *ej*: *bramborovej, samej, minulej*

Úženi *é* → *í*: *Kamejckí, kolem štvrtí, pátí, dvaadvacatího, u tí (babičky)*

Lexikální:

mamka – expresivní výraz ke slovu *máma* (SSJČ), dále (ČJA 1, 1992, str. 76) uvádí, že se jedná o dětský výraz

abych nekecala

scuchňelí (bramborí) – nejspíš se jedná o šťouchané brambory, neboť její sestra vypověděla výraz *ochucený brambory*, jejichž složení jsou vařené brambory ochucené cibulkou.

Respondent 2

žena, nar. 1998, Kamýk nad Vltavou

Jak naše Vánoce vipadaj. Nejvíc je to, začíná den před Štědrim dnem. Ten den přet Vánocema večer u pohádek táta (...) sežene vánoční strom. Se ségrama zdobíme vánoční stromeček, vječinou k tomu máme pohátka (...), už skoumáme to vánoční cukroví, .jesli je dostatečně mňekí. (...)Táta protože vstává nejdřív s mámou rosvítěj stromeček.(...) Každěj přinese to, co má rát, svaření víno, vaječňák, sví cukroví.(...) Vráťíme se domů. Máme tam už připravenej bramborovej salát, který d'eláme s mamkou vječinou den přet t'ím.(...) Protože ňáká ze sester nejí bramborovej salát tagže máme i kaši.(...) Ešťe babička přinese ten, co má rád d'eda, kterej je dál než z našeho kraje, ten má rát ochucení brambori.(...) Vječinou máme takovou ochutnáčku.(...) Dáváme si pod talíře šupini, diš je máme.(...) Pak deme ven. A diš sme bili d'ěti tak právjje sme šli ven hledat Ježíška a volat na něj.(...) Přišli sme a už tam bili dárki nanosení.(...) Rozbalujem dárki u pohádek.(...) Další dni se scházíme u druhí babički se strejdama, to je takoví živjejší Á na první ned'eli deme určíte do kostela, ptože se vidíme s našima známíma, kam chodíme do evangelického kostela(...) s našima kamarádama.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Redukce souhláskových skupin, nedbalá výslovnost: *vječinou, jesli, diš, deme, ešťe, ptože*

Haplologie: *ňáká*

Krácení vokálů: *přet š'tedrim*

Skupina *šť* za starší *šč*: *přet š'tedrim, ešťe*

Morfologické:

Koncovka *–ama, –ema, –íma*: *přet Vánocema, se ségrama, se strejdama, s našima, známíma, s kamarádama*

Absence koncového *–í* tvarotvorné přípony *–jí*:

vipadaj – stejný jev výše zmiňovaný (viz *vibíraj, se rozdaj*)

rosvítěj – u sloves 4. třídy vzoru *prosí* je v Příbrami podle ČJA 4 (ČJA 4, 2002, str.449) obvyklý jev s tvarotvornou příponou *–ej*, resp. *–ěj* místo spisovné tvarotv. přípony *–í*

Absence koncového *–e* tvarotvorné přípony *–me*:

rozbalujem – u sloves 1. os. pl. ind. prez. se tento jev bez vokálu *–e* tvarotvorné přípony *–me* objevuje u většiny sloves, která v 1.os. sg. nejsou zakončena konsonantem *–m* (ČJA 4, 2002, str. 424)

Absence bezpředložkového instr.: *přet Šťedrim dnem, přet Vánocema, se ségrama, s mámou, s mamkou, se strejdama, s našima známíma, s našima kamarádama*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *i*→*ej*: *každej, připravenej, bramborovej, kterej*

Úženi *é*→*í*: *u druhí (babičky), mňekí, svaření (víno), sví, ochucení, nanosení, takoví, evangelického*

Lexikální:

ochucení brambori – nejspíš se jedná o šťouchané brambory

Respondent 3

žena, nar. 1996, Kamýk nad Vltavou

Ráno sme se zbudili. Nasnídali sme se vječinou sme, co sme možná mňeli, mňeli sme vánočku od babički nebo už cukroví sme jedli. Mi sme nigdi takoví to zlatí prasátko jako nedrželi. (...) Pak sme šli dopoledne k babicce sem do Kamíka, gde sme bili pro naďílku.(...) Gdiš sme ještě se ségrou nevjeřili, tak vdicki sme šli k babicce do Kamejka á máma se s tátou vitratili. A z babičkou sme, nevím, zapalovali sme prskafki, zapalovali sme takoví ti frantíki smradlaví hrozne, nevím, jak se tomu říká. Házeli sme tou, házeli sme bačkorama, poušťeli sme loďički, taki. Pak sme možná jeli babicce druhí do Dráškov. Tam sme taki předali jakobi dárki. Zase sme se tam jako najedli, pokecali sme. (...) To bilo, gdiš sme bili malinkí. A tet'kon třeba. Tet'kon ti poslední tak to se scházíme, jak už sme jakobi vot sebe, každej máme svoje biti, svoje baráki, tak to se vdicki jakobi sejdeme po vobjedě u babički v Dráškovje, gde máme různí jako pohoštění. Dělá chlebičky, máme tam cukroví, naďelíme, prosje rozdáme si dárki. Kecáme tam a pak třeba f pjet hoďin se seberem a jedeme. Jedeme každej se rozjedeme ke svim domovúm.(...) Nandáváme věču. A tet' se vlasně, tím, že sme se ségrou taďi doma sami, tak se nám to prostě jako nechce d'elat ve dvou, tak sme jeli do Jablaní za mámou. Tam trávíme jako večeri, rozbalujeme si tam ti jejich dárki, koukáme, co jakobi dostali vod nás, rozbalíme si, co sme dostali mi vod nich.(...) A kouknu na pohátki, co dávaj v telce. Tím pro mne ten Šťedří den končí.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *vječinou, k babicce, vlasňé, vdicki, prosje*

Krácení vokálů: *nevim, říká, ke svim (domovům)*

Prodlužování vokálů: *vlasňé*

Protetické v: *vot sebe, po vobjed'e, vod (nás, nich)*

Diftongizace *y* → *ej*: *do Kamejka*

Lokální fonetická varianta záměna vokálu *a* za *o*: *do Jablaní*

Skupina *šř* za starší *šč*: *ještě, šředří*

Morfologické:

Koncovka *–ama, –ema, –íma*: *bačkorama*

Absence *–e* tvarotvorné přípony *–me* 1. os. pl.: *seberem* (výklad viz respondent 2)

Absence bezpředložkového instrumentálu: *se ségrou, s tátou, z babičkou*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Úženi *é* → *í*: *takoví, zlatí (prasátko), Jablaní*

Diftongizace *í* → *ej*: *každej*

Lexikální:

Pokecali si – hanlivě znamená, že osoby mluvily zbytečně, hloupě nebo bezobsažně. (SNČ, 2020 str. 201)

Urbanonyma: *frantíiki, věču, v telce*

Se ségrou – Výraz *ségra* znamená vulgárně sestra (SSJČ), který se podle ČJA (ČJA 5, 2005, str. 606) vyskytuje na celém území Čech, v oblasti jihozápadočeského nářečí lze zaslechnout i tvar *segra*. (ČJA 5, 2005, str. 606, 607)

Tet'kon – „Adverbium *ted'* vzniklo ze zájmenného základu **tъ* (**tъdě* → **tedě* → *ted'*)“ (ČJA 5, 2005, str. 535) K tomuto základu se přidávají postfixy *–kon, –konc, –ka* aj. V okolí Kamýka by se měly vyskytovat tvary se slovotvorným základem *níč*– (ČJA 5, 2005, str. 535, 537)

Respondent 4

žena, nar. 1991, Jelence

Přímo štedrej den nebo? Začínáme asi ňedi na začátku prosince pečení cukroví. Vječinou tak já neim asi štiri druhi asi pečú, protože mi přide, že víc jako toho asi nesňíme a zbiteční a že zbitečně hodně času t'ím trávím. Já nevím no... Přet Vánocema chodíme třeba na vánoční trhy, vánoční koncertí a potom to podle mne graduje takový ten vánoční čas t'ím štedrim dnem, gdi vlasne den přet štedrim dnem tak připravuju bramborovej salát, abi se odležél. Potom vlasné ten štedrej den mi vlasne zdobíme vječinou vánoční stromeček. Letos sme to nebo minulej rok sme to vlasne s'ihli našťestí přet Vánocema. Ale jelikož sem pracovala ve zdravotnictví, tak vječinou sem nebila na štedrej den doma, tak sme to vdicki doháneli nějak buď t'esne přet štedrim dnem aš na štedrej den nebo po štedrim dnu, záleželo, jak sem mñela službi, (...) Minulej rok to bilo taki o trochu jiní, protože už sme, Filípek bil docela malej, nebil mu aňi rok, taže sme se rozhodli, že budem Vánoce trávit doma, taže sme bili sami mi tři i z manželem a Filípkem doma. Ráno sme stali, zapli sme stromeček, ti svjetílká. Pust'ili sme si, koukali sme na podátkí. Ešťe to bilo takový trošičku jiní, protože mi nějak ten den nebilo úplně dobře. Ťešila sem se na ribu á na salát (...). K našim na Jelence pro kapra, protože tat'ínek vdicki jezďí do Višňoví do sádek pro kapri vdicki je vikuchá. (...) Dáme objét, koukáme na pohátki (...) Já si vječinou dávám obalovaního kapra. (...)Nó a pak zazvoňil zvoneček, šli sme si rozbalit dárki po večerí. Filípek aš po šlofíku, protože si musel ešťe odpočinout přet t'ím. (...) Přes den přijela se podívat na Filípka babička na ten štedrej den. (...) A jinak vječinou to dříf probíhalo tak, že sme se sešli u manželoví maminkí á i z jeho vlasne sinofcema, kerí má dospjelí, jeho sestrou. (...) Každěj připravil, třeá já sem přinesla tu ribu obalenou, tam sme to všechno připravili. (...) Minulej rok to bilo takový netipickí a mislim si, že letos to bude taki takový jiní.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *ňedi, neim, vlasne, taže, stali* (od slovesa vstát), *úpne, vdicki, kerí, třeá, přide, ešťe*

Krácení vokálů: *nevím, t'ím štedrim* (instr.), *mislim*

Prodlužování vokálů: *trhy, koncertí, odležél, vlasné, svjetílká, pohátki, nějak, objét, po večerí, maminkí*

Skupina *šť* za starší *šč*: *štedrim, ešťe, štedrej*

Morfologické:

Hovorová tvarotvorná přípona *-u* neprovedená přehláská: *připravuju*

Koncovka –*ama*, –*ema*, –*íma*: *Vánoce^{ma}*, *sino^{fc}ema*

Absence koncového –*e* tvarotvorné přípony –*me*: *budem*

Absence bezpředložkového instrumentálu: *přet Vánoce^{ma}*, *přet Štedrim dnem*,
z manžel^{em}, *z jeho sino^{fc}ema*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongozace *y*→*ej*: *š^tedrej*, *bramborovej*, *minulej*, *malej*

Úženi *é*→*í*: *jini*, *do Višňoví*, *obalovaního*, *(to) takoví*, *jini*, *netipickí*

Lexikální:

Po šlofiku – Výraz *šlofik* znamená krátký spánek, často se vyskytuje v ustáleném slovním spojení *Dát si šlofika*, neboli krátce se prospat. Substantivum pochází z německého *Schlaf* (česky spánek). V rakouské němčině a jihoněmeckém nářečí se vyskytuje varianta s *o* místo *a* (*Schof*). „*I hob die gonze nocht nit geschlofen. Celou noc jsem nespál.*“ (SNČ, 2020, str. 419)

Středočeské jevy

Morfologické:

Privlastňovací adjektivum s dlouhým vokálem: *u manželoví maminkí* – tvar je podobný jako v ukázce *Do Prahy s bramborami*: „Je takle Karloví námňesti, a pak se šlo takle“. (Lamprecht, 1976, str. 21) Příd. jm. *manželoví* lze uvažovat i jako pouhé prodlužování koncového vokálu, neboť respondentka při mluvě vokály často prodlužovala.

Střední generace

Střední generace je zastoupena třemi muži a jednou ženou, kteří souhlasili s nahráváním. Narodili se mezi lety 1974–1981.

První respondent pochází ze zkoumané obce Kamýka nad Vltavou. Vystudoval střední školu elektrotechnickou v Příbrami. Z důvodu rozvodu rodičů, když byl ještě dítě, neví mnoho údajů o svých předcích z otcovy strany. Je možné, že má rodinné vazby v Kladně či v Mostu, ale v jeho mluvené řeči by se výrazy z těchto oblastí vyskytovat neměly, protože se s touto částí rodiny nestýká.

Druhý respondent pochází z okolní vesnice názvem Jelence. Pracuje s svým otcem v jedné firmě jako elektrikář, tudíž má střední odborné vzdělání. Jeho rodina s otcovy strany

je rodilými mluvčími. Matka, pocházející z Domažlic, aktivně používá chodské nářečí údajně pouze v Domažlicích a jejich okolí, pokud jede na návštěvu za svou rodinou.

Třetím respondentem je žena, kterou znám již od dětství, neboť se s mojí matkou přátelí. Vystudovala střední školu s maturitní zkouškou. Pochází z Dolních Hbit, které se nacházejí poblíž Kamýka nad Vltavou. Její příbuzní žijí též v okolích vesnicích.

Čtvrtý respondent pochází z vesnice Podmoky, ale léta žije v Praze. Vystudoval Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích. Jeho matka pochází z města Rumburk, které se nachází na severu Čech nedaleko hranice s Německem

Respondent 1

muž, nar. 1981, Kamýk nad Vltavou

Vánoce jako trávím zásadně doma. Trávím je prostě se stromečkem a nějakou takovou atmosférou si sednout k televizi, čumět na televizi prostě bejt f pohodě, mít prostě nějaký cukroví, nebo nějaký oblíbení papáníčko. Souvisí s tím to dávání dárků. A přemejšlim, jako estli je tam něco navíc. (...) Chci prostě bejt doma, protože mít rozmlácení auto přet Vánocema bi mne fakt mrzelo. (...) Vim, že nějakí tradice egzistovali jako třeba lití olova, nebo prostě pouštění skořápkovejch loďiček se svíčkou nebo třeba púst. (...) Jako d'ít'e sme si z babičkou vopčas skusil nějaký to... nelili sme olovo, ale cín sme skoušeli prostě lejt do vodi, jo jen tak ze srandi, nebo ti loďički sem si jako rát d'elal a poušťel. To bilo tak všecko. Vopčas bil kapr, tak jelikož mne je hrozne líto zabít kapra, abi ho něgdo mňel sníst. (...) U mne je klasika, že nejim kapra, tak ta viná klobása s bramborovim salátem a ešťe má to specifikum, že je bez vejce. Že tam to není klasika, co lid'í považujou (...) Mislim, že ta si políčku taki asi nedá.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Krácení vokálů: *trávím, přemejšlim, vim, nejim, s bramborovim*

Prodlužování vokálů: *prostě*

Diftong *ej* → *i/ ý*: *přemejšlim, bejt, lejt*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *estli, ešťe, třea, všecko*

Protetické *v*: *vopčas*

Skupina *šť* za starší *šč*: *poušťel, ešťe*

Úženi *é* → *i*: *políčku*

Změna *ej* za starší *aj*: *vejce*

Morfologické:

Koncovka *-ama, -ema, -íma*: *Vánocema*

Absence bezpředložkového instrumentálu: *se stromečkem, s tím, přet Vánocema, se svíčkou, z babičkou*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

úžení *é→í*: *oblíbení, rozmlácení*

Diftongizace *ý→ej*: *skořápkovejch*

Hovorová tvarotvorná přípona *-ou*: *považujou*

Lexikální:

Čumňet – vysloveno v hanlivém významu „dívat se na televizi“ (SNČ, 2020, str.101)

Ze srandy – v ukázce ve významu ze zábavy, z legrace (SNČ, 2020 str. 398)

Papáníčko – zdrobnělina

Respondent 2

muž, nar. 1979, Jelence

Přijdu domu z práce. Děti, každí sou zabudlí ve svim mobilu. Pozdravim. Du se převlíct. No. Virazim k hajnímu pro stromek. Vječinou už je vibranej, zaplacenej, tak ho jenom přivleču domů. Uřiznu stopku. S manželkou ho dáme do stojanu. No a d'ěčata ho pak s maminkou nazdoběj. Kapra nezabíjim, to zabíjí žena. No...Pak zase no... Druhej den něják ženckí něco napečou, pomůžou mamince v mezích, mezích míri, jinak sou zalezlí u toho počítače počítat. No... A na Štědrej den, ráno držíme půst, celej den, žádní maso, nič. Přinese se stůl, dole se udělá vječí pole, pak zasedne celá rodina. Přide bratr s rodinou, potom stará babička a tak d'eláme večeri. Pak deme prskat. No poušťet rachejtle. Mezitím negdo se objetuje nanosí ti pitle s řema dárkama k tomu stromečku. Žábi už vipálej. Prost'e no, ta starší už ví, že Ježíšek neňi, ta mlačí ještě fto vjeří, ale mislim si, že už to dlouho trvat nebude, protože moderní technologije todle trošku kazej. Pak se rozbalujou dárki, popsání, tak se rostřídí mezi všichni členi. Co je naše, tak odnesem do patra. Něco pomůžu naložit bratrovi do auta. Pak ještě chvíli posedíme a deme spát. Druhej den ráno vodjíždí moje rodina k druhému d'edovi na Vánoce. (...) Ve dvanáct hodin se akorát dá přípitek kouknem na vohňostroj. Žádní ponocování a todleto. Na Novej rok je rodinnej sraz zase, tam se u vobjeda sejde celá rodina, poklebetí se. Sejra dostanou i kocouři.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Krácení vokálů: *ve svim, pozdravim, virazim, mislim si, pomužu*

Prodlužování vokálů: *neják*

Úženi *é→í: převlíct, k hajnímu, žádni, k druhímu, žádni*

Diftongizace *í→ej: sejra*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *mlačí, todle, todleto*

Protetické *v: vodjížd'í, vohňostroj, u vobjeda*

Změna *sk→ck: ženckí*

Morfologické:

Obměna tvarotvorné přípony *í→ej: nazdobej*

Absence koncového *-e* tvarotvorné přípony *-me: odnesem*

Koncovka *-ema, -ama, -íma: s t'ema, dárkama*

Absence bezpředložkového instrumentálu: *s manželkou, s maminkou, s rod'inou, s t'ema (dárkama)*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *í→ej: vybranej, zaplacenej, druhej, na Št'edrej, celej, kazej, druhej, Novej, rodinnej, vipálej*

Lexikální:

Stará babička – ČJA (ČJA 1, 1992, str.80) uvádí sousloví *stará matka* ve významu babička, které je doložené na česko–polském pomezí, tudíž je možné, že respondent měl na mysli prababičku, resp. svou babičku.

Žábi – mladé dívky

Poklebetí se – nářečně *poklevetí se*, ve významu „popovídá se, pokecá se“

Podle Gebauerova *Slovníku staročeského* i podle novějšího *Malého staročeského slovníku* znamená: žvatlat, reptat, hádat se. (Gebauer, 1904–1913, str.49; Bělič, Kamiš, Kučera, 1978, str. 97)

Zabudlí – zabodlí – vazba na Chodsko

Expresivum: *vipálej* – znamená podle SNČ rychle odejít. (SNČ, 2020, str.493)

Respondent 3

žena, nar. 1974, Dolní Hbity

(...). Musí být nejdřív adventní čas, prostě taková ta příprava, stíšení v sobě nějaký takový otpuštění, nebo smíření v něčem. Diš to chistám teď jako dospjelák, tak mi to přijde samozřejmě víc o povinnostech o práci! Ale i takovej právě čas na něco, co už si dlouho plánuju a říkám si aš něgdi, tak mi dojde o Vánocích, že už je to zase rok, gdi si člověk něco plánuje, odkládá a je to potřeba zrealizovat. Taková ten pocit, že nějakí lidi k sobě patří a mňeli bi si to spolu užít. I diš je to čím dál složitější no, protože jak se člověk rozvjetvuje kamarácky z dětma, tak potřebuje v tom čase nacpat daleko víc náštěf, setkání vánočních besídek z dětma, vánočních koncertů.

(...) Jednou za čas sme skoušeli lít olovo, což se dicki setkalo z nějakým nezadařením nastevení teploti, abí se to f čas rospustilo.(...)Taková ta vánoční zvěst, že plně pro všechny, že lidi se nemaj nějak snažit oddělovat ot ostatních. Patříme sobě.

Nejbliší Vánoce sou zaznamenání spíš kovidovic, celkem nič moc. Ale diš to vemu bez kovidu, tak se těším, že ti Vánoce budou mít právě takovou tu vánoční přípravu, setkávání vot pletení vjenců adventních, zdobeň perníčků, prostě patří do Vánoc každej rok. I diš už zdobí jenom Lucka, ta nejmlačí.

Čím dál víc se snažim nakupovat dárky dřív (...) nebo si uvjedomujeme s holkama(...), že to není vo těch dárkách, že bi to chtělo vimňenit za nějaký společný zážitky než vánoční rozbalování velkých.

Trávíme je tak, že se to vječinou iks let d'ěje u nás ta vánoční štědrovečerní večere. (...) Políčku já nevařim, to dicki vařivala Petrova mamka, aňi moje mamka nevařila snat ribí políčku. (...) Já sama spíš smažim kapra a dělám bramborový salát den dopředu. Čteme z Bible u stolu vječinou krátkí verš nějakěj.

Uš jako děti si pamatuju, že mamka strašně dbala na to, abíme k tí večeri zvali všichni, takže všechno, co bilo v domácnosti jakobi patřilo k tí štědrovečerní večeri. Tam to nebilo tažení tím křesťanstvím, ale takovím, všechno kolem nás má štědrovečerní čas, takže zvířátka, na ptáčky se mislelo, na stromi, úpně na všechno kočky, ptáci.(...) Že je ten štedrý večer, že si zaslouží být s námi a že jim děkujeme, že ste s námi, že nám dávaj úrodu po těch zahrádkách. Že zvířata sou mazlíčky miláčky.

Z dětma přišlo etapa dicki určitě těch prskavek. (...) Pak je tam to přejídání, který tam nigdo nechce, ale každej rok se stane, že sme všichni nacpaní.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Protetické v: *vot* (pleteň), *vo* (dárkách)

Úženi *é* → *i*: *polířka*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *kamarácki*, *nášťef*, *dicki*, *diš*, *nejmlačí*, *plňe* (místo úplně)

Krácení vokálů: *mislim*, *něčim*, *snažim*, *nevařim*, *smažim*, *dělam*, *tím křesťanstvim*, *takovim*

Morfologické:

Nespisovný tvar kondicionálu 1. os. pl. slovesa *být*: *abisme*

Absence koncového *i* tvarotvorné přípony –*ají*: *nemaj*, *dávaj*

Hovorová tvarotvorná přípona –*u* neprovedená přehláska: *plánuju*, *pamatuju*

Nejbliší Vánoce sou zaznamenaní spíš kovidovic, celkem nič moc.

kovidovic – použitá tvarotvorná přípona –*ovic* přivlastňovacího adjektiva, v ukázce ve smyslu v době kovidové pandemie

Koncovka –*ema*, –*ama*, –*ima*: z *děťma*, s *holkama*

Absence bezpředložkového instrumentálu: z *děťma*, z *ňejakím*, s *holkama*, s *námi*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *i* → *ej*: *takovej*, *každej*, *ňejakej*

Úženi *é* → *i*: *ňejakí*, *takoví*

Lexikální:

Dospjelák – dětskou mluvou znamená dospělý (SNČ, 2020, str. 114)

Spisovné jevy

Morfologické:

Jmenné skloňování přivlastňovacích adjektiv: *Petrova* (mamka)

Respondent 4

muž, 1975, Podmoky

Vlasně na Vánoce moc s rodinou nejsem, já spíš jedu ňekam jako třea do lázní nebo ňekam do zahraničí, ptože mám rači jako ňejakí třea jako egzotický Vánoce, že třebás sem je

trávil na Maledivách nebo něgde v teple. Ale di sem bil malej, tak samozřejmne sem bil s rodinou doma u stromečku. Taková ta klasika, že prostě připravoval se stromeček, že jo? Táta, táta, klepnul dva kapri. Já sem je z mámou nebo z bráchou připravil, že jo? Pak sme obalovali ti říski, že jo? Smažili se ti říski, že jo? Klasicki. Mněli sme bramborovej salát. No á večer sme se dicki sešli u stolu, že i vlasne třeba děda nebo i strejda, diš bil sám. Taže vlasne nás u stolu bilo tři, štiri, pjet, pjet lidí? Počítam dobře? Šes lidí, šes vlasne lidí. No á nejdříf se vdicki udělala ta večere a gdo nemá rát ribu, tak se dává viná klobása k tomu se dává ten bramborovej salát. Nó a pak diš se to teda jako ta večere, diš se to sní. Tak jako sme jako malí kluci bili nedočkaví na ti dárki, samozřejmne, že jo? Taže sme museli počkat, až bude večere sjedená, abisme mohli richle rozbalovat ti dárki. Nó a pak se, pak vlasne sme teda z bráchou rozdávali ti dárki. Nejdříf sme tedi vibalili ti svoje dárki a pak sme rozdávali dárki rodičům a strejdovi, dědovi. (...)

Jako vjedel sem jako, že se třeba leje to olovo, ale to se u nás nígdi nedělalo. Ani třeba to krájení jablek asi sme na to nígdi nebili. Taže tajito sme nígdi nedělali. Jedíne vlasne, že jo? Ta večere s tím kaprem. (...) Nemám rát tu ribí polítku. Mám rát ribí polítku, terou d'elaj v Maďarku, takoví to halásle, ale taji takovou tu klasickou českou, ta mi nígdi nechutnala.

(...)Tam se mi líbí to, že vlasne f těch zemích se ti Vánoce jako vůbec nepoznaj, že se tam slavjej. Tam se prostě, diš se prostě. Já bil třeba na Maledivách, že jo? Na Vánoce. Tam vlasne nepoznáte, že sou Vánoce. (...) Zrovna u nás vječinou ti Vánoce spojení s tím stresem, že jo? Že se prostě uklízí, nakupujou se dárki, všechno se prostě připravuje. (...) Lepší je možná jako zmizet někam, úplně se toho zbavit a užít si ti Vánoce úplně nějak jinak f klidu. (...) Že se člojek nemusí stresovat nějakíma řema schonama Vánočníma.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *vlasne, třeá, ptože, rači, třea, dicki, di* (když), *taže, vlasne, šes, terou, úplně, sjedená*

Prodlužování vokálů: *třeá, třebá, třebás*

Krácení vokálů: *počítam*

Úženi *é → í*: *polítku*

Sh → sch: *schonama*

Morfologické

Absence koncového *-í* tvarotvorné přípony *-ají* u sloves: *d'elaj, nepoznaj*

Nespisovný tvar kondicionálu 1. os. pl. slovesa *být*: *abisme*

Koncovka *-ama, -ema, -íma*: *ňejakíma, t'ema, schonama, Vánočníma*

Obměna tvarotvorné přípony *i→ej*: *slavjej*

Mofologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *i→ej*: *malej, bramborovej*

Lexikální:

Klepnout (kapra) – řečeno ve smyslu zabít (kapra) (SNČ, 2020, str.207)

Taji, Tajito – synonyma *tady, zde*; starší formy, které se vyskytují na většině území Čech. (ČJA5, str. 514)

třebás – vycpávkové slovo, které také může spojovat větu vedlejší přípustkovou. Výraz v této podobě se vyskytuje v jihozápadočeských nářečích a zřídka na Moravě (ČJA 5, 2005, str. 472)

Nejstarší generace

Respondenti, kteří mi dovolili nahrát jejich mluvenou řeč, se narodili v 50. letech minulého století, ještě za dob, kdy bylo běžné mít doma nějaká hospodářská zvířata. Proto častým tématem bylo dětství a vánoční zvyky a tradice. Mezi dotazovanými byla jedna žena a tři muži. První a druhý respondent jsou manželé, které znám již od útlého dětství. Když jsme byli se sestrou malé, s rodiči jsme je často navštěvovali, popř. nás také hlídali, když rodiče museli něco neodkladného vyřizovat. Tudíž při získávání dialektologického materiálu panovala velice příjemná atmosféra.

Žena pochází ze Žákovce, který se nachází poblíž Kamýka, její rodina z matčiny strany je z Kovářova, který leží v jihočeském kraji, okrese Písek, nedaleko města Milevsko. Zde je možný přesah jihozápadočeského nářečí. Respondentka má základní vzdělání, a to z důvodu nepřijetí na střední školu. Celý život pracovala v okolí Kamýku.

Druhý respondent pochází z dnes již vodní nádrži zatopené obce Břehy nad Vltavou. Vystudoval střední školu bez maturity a léta pracoval jako řidič autobusu. Jeho rodina pochází z okolních obcí Roviště a Vletice.

Třetí respondent pochází z Bukovce, dnes spadá pod ves Větrov, kde žil do dvou let věku, pak se přestěhoval s matkou do Kamýka nad Vltavou. Mezi lety 1980–1981 byl na vojně v Českých Budějovicích, pak studoval střední školu v Kosmonosech u Mladé Boleslavi a dále v Praze vysokou školu. Léta pracoval ve zdravotnictví na pozici lékaře.

Poslední respondent pochází z Hojšína. Vystudoval střední školu strojní. Většinu času pracoval na přehradách Kamýk i Orlík nad Vltavou. Popřípadě v okolí Kamýka.

Respondent 1

žena, nar. 1954, Žákovec

Ďectví sem prožila na Žákofci. Starali sme se společně s našima vo zvířátka. Mňeli sme kozi, prasátka, kravički. (...) Tak ňak bila škola. Tet' pak bilo starání vo zahradi. Tak ňák prost'ě. Pomáali sme našim uklízet dvůr, kerej sme pravidelne každej tejden zametali. Chod'ila sem do školi do Krásní Hori.

Vánoce sme prožívali tak jako všichňi vostatní, v naší dobje. Moc toho to ovoce a takovího nebilo, ale bilo to krásní. (...) Tak jako každej. Stavjeli sme jeslički. (...) Taki sme mňeli velkej betlémek. No tak to sme dicki s našima stavjeli, spíš jako s tat'kou sme to stavjeli. (...) Pak sme na toho štiriadvacítiho, diš sme postavili jeslički, tak sme teda nesvít'ili, aš toho štiriadvacítiho, že se teda jako ten Ježíšek narod'il. Tak sme rosvít'ili tu svíčičku a pak aš večer se rosvjecoval stromeček. To prožívání těch Vánoc bilo v tí naší dobje jiní neš je tet', ale bilo to krásní. Zajímaví.

Tet' je to úplně něco jiného, protože(...), samozřejmě, že sme dárečki dostávali, ale spíš takoví ti vjeci praktickí a jeden dárek sme říkali jako sobje vlastní, třeba něco na hraňi: pastelki, takovej ten blok. Mňe přišli ti Vánoce takoví víc poklidoví neš sou tet'. (...) Bilo to takoví fajn. (...) Tu štědrovečerní host'inu, jako za nás: kapr, salát, ribí políčka.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Protetické v: *vo zvířátka, vo zahradi, vostatní*

Úženi *é→i: takovího, štiriadvacítiho, v tí naší, políčka*

Diftongizace *y→ej: tejden*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *dicki, diš, pomáali, kerej*

Haplologie: *ňák, ňak*

Morfologické:

Koncovka *–ama, –ema, –íma: s našima*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *i→ej: kerej, každej, velkej, takovej*

Úžení $\acute{e} \rightarrow \acute{i}$: do *Krásní Hori, jiní, krásní, zajímaví, takoví (vjeci), praktickí*

Lexikální:

Jeslički – ve významu betlém

Fajn – z kontextu ve významu hezký, milý, slovo pochází z německého *fein*, který v překladu znamená jemný, vytríbený anglické *fine* znamená dobrý (SNČ, 2020, str.128)

Respondent 2

muž, nar. 1950, Břehy nad Vltavou

Mi sme mňeli taki takoví običejní Vánoce, sme bili na t'ech Břehách, že jo, to bila taková osada, nebila to vesnice přímo. Nebila tam eletrika.(...) Otec d'ělal na šacht'e, tak nosil ten karbit a dávalo se to do karbidek a tím se svítilo.

Jinak ti Vánoce sme prožívali normálně, po staru običejně, stromek se udělal, že jo. Sme se pomodlili, že jo, vječinou. Co se d'ělalo takoví ti zviki českí, že jo, tak se pomodlilo u stromku. Pak sme mňeli tu večeri. A přesně, jak říká mamča, že jo, tak sme mňeli ti dárki, třeba sme mňeli jeden dárek jenom na hraňi (...). Jinak sme dostávali takoví spíš potřební vjeci. Dříf bili galoše, se tomu říkalo. To bila gumová bota a do toho si se vzouvala v bačkorách. To bili zimní boti, tenkrát, jo? Taže to se dostávalo. Tepláki se dostali. A do školi sme chodili f teplákách, dříf se nechodilo, že bisme chodili něják nastrojení.(...) Bilo to vopravdu pjekní.

Potom, diš sme bidleli ve Lhotce, gde sme už mňeli elektriku. No tak se poušťeli koledi, vdicki a tak něják to probíhalo taki takle akorát, že u nás bidlel brácha ženatej, že jo?, můj, taže tam bili dvje malí holki. No tak to taki bilo taki takoví záživnější víc, protože ti d'et'i se víc na toho Ježíška t'ěšili. Tak to tam bilo taki heskí. (...) Ale jinak co sou, co bidlej ti lidi, tadi f t'ech nížinách, tak neznáme ti Vánoce takoví, jako bejvali.

Dneska ti Vánoce sou úplně vo něčem jinom, úplně jiní. Nevim, k tomu ti dárki, že jo, ti sou taki je vo něčem jinom. To víš dneska, tenkrát sme bili spokojení, že sme dostali aspoň nějakou hračku jednu, že jo a vostatní ti vjeci, že jo, jak sem říkal ti potřební. A dneska diš nedostanou nějakej ajpet nebo telefon tak je to špatně.(...)

Mi sme žili v jiní dobje, takoví tí klidní, nenároční. (...) Za mňe nebila aňi eletrika, aš v deset'i letech sem já poznal eletriku, diš sme se votst'ehovali do Lhotki.(...) Mňeli sme rádijo na baterki, akumulátor se tomu říkalo, to nosil dicki můj otec jednou za tejden do práce, tam to nabil (...). Dneska voni maj jiní možnosti sou. (...) V zimně lidé votpočívají (...), vorazili.(...) Ti tradice se snažíme něják udržet. (...) Furt je to takoví dokolečka pořát.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Protetické v: *vopravdu, vostatní, votstěhovali, voni, votpočivali, vorazili*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *eletrika, vječinou, ňeják, dicki, taže, vdicki, diš, takle*

Diftongizace *i* → *ej*: *bejvali, za tejden*

Úženi *é* → *í*: *takoví (zviki), českí, pjekní, malí (holki)*

Krácení vokálů: *nevim, řikalo*

prodlužování vokálů: *ňeják*

Morfologické:

Koncovka *–om* v lokálu: *vo ňečom vo jinom* – koncovka *–om* lokálu se vyskytuje v oblasti středočeského nářečí s přesahem do jzč. podskupiny, na Tábořsko. (ČJA 4, 2002, str. 301)

Absence koncového *–í* tvarotvorné přípony *–jí*: *maj*

Nespisovný kondicionál 1. os. pl. slovesa *být*: *bisme*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace *i* → *ej*: *ženatej, bidlej*

Lexikální:

Mamča – řečeno ve smyslu manželka

Galoše – gumové boty, které se nazouvaly na bačkory (SSJČ); tvar *kaloše* by se měl nacházet na okrajích východní a jižní části Čech, kde se u slov cizího původu nemění *k* → *g* (ČJA 5, 2005, str. 317–318)

furt – stále, neustále

Respondent 3

muž, nar. 1955, Kamýk nad Vltavou

Co se týče toho přetřkolního d'ectví, tak jako ti spomínki jsou takoví dost mlhaví už, jako.(...) Tak to bil pro mne zážitek, že tam bili hodně hračky, f tí školce no. To bila budova vedle obecního úřadu.(...) A tam sem mňel oblíbenou paňi učitelku jednu. (...) Nedávno sem se s ní potkal. No vona mi ji sprostřetkovala moje snacha, kerá dělá v nemocnici. Tí je dneska osumdesátsedum.(...)

No a potom diš, diš jako f tom d'ectví, jako sem f tom školnim, sem mňel dost povinnost'i, jakó? Sem musel chod'it na pastvu vot t'ech sedmi vosmi let a pásł sem ti kozi tadile, jak sou ti oblasti, kerí sou dneska zastavjení, jo, chatama á dneska už ti rodiní domi tadi na tomletom břehu. (...) To bila moje povinnost vot jara do podzimu, vot kvjetna do listopadu. To sem se potom t'ěšil na to zimní období, protože sem nemňel tudle povinnost.(...) A pak ti různé práce, různé, nosit otop. (...) Tak sem vozil ségru f kočárku a spíval sem jí. Ptože sem já z toho života přet tím, na tom sem se údajně naučil brzo mluvit i spívat vot d'edečka jako na tom Bukofci. (...)

Nó a samozřejmňe teda, sme se snažili trávit jako potom s t'ema sourozencema čas hodně venku, taki, sem měl tadi dobrího kamaráda hne ze sousectví, kerí bil o půl roku starší. A do dneška je to, takoví to kamaráctví, na kerí se spomíná jako celej život. Jo, to, co je na začátku, tak trvá vjeki. Nó taže sme si taki hodně vihráli. (...) Mi sme si hráli na různé vjeci nebo sme dělali nějakí sportovní tedá takoví jako z míčem, že jo, na tom fodbale, nebo sme d'ělali takoví lumpárni jiní, třeá v lese nějakí takoví to klasický hraňi si na vojáki, nebo nějakí šermováňi klackama á podobně.

Pak sem bil taki už od druhí třidi vlasňe přinucenej chodit do kostela a ministrovat f tajiřtom místním kostele (...) do patnáct'i lét. To na mňe mňelo vľif spíš takovej, že sem nejdříf bil jako f odporu jako a chod'íl sem tam s povinosti, ale zároveň to bila doba, di čľojěk musel bejt v ňejakejm tom hnuťi tipu pijonír. Nó taže ten tehdejší pan říd'itel, nebo soudruch, terí to toleroval.(...) Doma sem bil za toho, kerej musel poslouchat, ale do školi sem chod'íl ráť.

F tom volnim čase se taki stalo, že sem dostal pár nářezů, za to, že sem opustil domů, jako domácnost.(...) Pak sem dicki jako koukal škvírou ve vratech, jaká je situace á jesli se můžu vrátit.(...) Vot třetí třidi sem taki chod'íl na housle se učit. (...) No a pak sem bil nějak vihozenej (...) Kamarát právě ten nejlepší mňe přemluvil na dechovej nástroj.

Obecněčeské nářeční rysy

Fonetické:

Protetické v: *vona, vot, vosmi*

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *kerá, tadile, tudle, diš, kerí, kamaráctví, di, dicki, taže, terí, ptože, třeá, čľojěk, dicki*

Krácení vokálů: *volnim*

Prodlužování vokálů: *tedá, lét, čľojěk*

Úžení $\acute{e} \rightarrow \acute{i}$: *dobrího*

Diftongizace $\acute{i} \rightarrow ej$: *bejt, ňejakejm*

Morfologické:

Koncovka *-ama, -ema, -íma*: *chatama, s'ěma, se sourozencema, klackama*

Absence lokálu na koncovou příponu *-om*: *f(tom) volnim*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Diftongizace $\acute{i} \rightarrow ej$: *celej, přinucenej, takovej, kerej, vihoznej, dechovej*

Lexikální:

Ségru – viz nejmladší generace respondent 3

Tadile – nářeční synonymum zájmenného příslovce *zde*, na tomto místě, někdy se užívá příslovci *tu, tady, taji* kreté jsou odvozeny ze slootovorného základu (psl. **t_o*), často s postfixy: *-hle, -dle, -le, -kle* (ČJA 5, 2005, str. 512)

Tomletom – varianta ke slovu *tady*

Tajiftom – varianta ke slovu *tady*

Řid'itel – odměna $e \rightarrow i$ ředitel (PSJČ[cit. 2022-07-02])

Respondent 4

Muž, nar. 1956, Hojšín

Děctví já vječinou pracovně. (...) Kráva, pást, házet hnůj, pak sušit seno, skládat seno. Prasata to je to samí, házet hnoje, poušťet je ven. Pak sme otci gdisi sehnali ti vjetnamskí prasata. No tak, naučit je chod'it tadi dolú k řece a zase spátki, že jo? Tagže von s ňima chod'il dolů, mňel takovou tu sedačku, tam si sednul, vzal nůš, lipový dřevo a viřezával hod'ini. Prasata vokolo něho chod'ili, buť bili u vodi, tam se rejpalí v blátě, pak zase přibjehli k němu, pásli se vokolo jó a pak šli domu.

Z toho děctví. Chod'it do školi. Víc sňehu bilo, víc vodi bilo, nežli dneska. Nejezd'ili sme autobusama, museli sme chod'it pješki tadi heski přes les, do Kamejka do školi. No samozřejmně nějakí blbini sme dělali jako kluci. Mňeli sme tadi jednoho pána a říkali sme mu Bič. A von nás dicki hoňil. Bič Bič jede Bič! A von jak to slišel, už nás hnál. Růzňe sme ho zlobili a von nás hoňil. Gdibi se na nás bejval vikašlal, tak nás to přestalo bavit. Jenomže to bil takovej, no. Nevim, estli bich mňel říc hloupej, to snat né, ale mňel se na to vikašlat prostě.

Na čarodějnice sme scháňeli, to sme jezdili s vozejkem po celim tom Hojšíne. Vot každyho sme vižebralei nejaki votípki. (...) Tak otípku nejakeho roští nebo nečeho. Tam sme to vodvezli a dělali sme s toho hrañici. Nebo sme choďili kráct do lesa souški, to už sme bili ale asi starší. No a taklenc sme blbnuli.

Fodbal sme hráli tajile dole, vibíjenou nahoře, ribički ribáři, panáka. Co dneska už d'eti neznaj(...). Já co tadi viďim, tak jed'ini co je, že but' čumnej do toho telefonu nebo do počítače. (...) Nevim, prost'e. Mi akorát dicki sme přišli ze školi zahod'it tašku, aby nás nigdo nevotchitnul a přič! Choďili sme loupit různě takle po zahradách, šveski, hruški, třešne, co bilo. (...) Fšecho sousedovo bilo lepší.

(ptám se na Vánoce:)Dneska vůbec nijak.(...) Jinač nič.(...) Takle sme lítali.

Obecněčeské nářeční jevy

Fonetické:

Nedbalá výslovnost, redukce souhláskových skupin: *d'ectví, vječinou, šveski, esli*

Protetické v: *von, vokolo, vot, votípki, vodvezli, nevotchitnul*

Diftongizace *i→ej*: *rejpali, do Kamejka, bejval, s vozejkem*

Krácení vokálů: *nevim, po celim*

Sh→sch: *scháňeli*

St→ct: *kráct*

Morfologické:

Změna rodu: *ti vjetnamskí prasata*

Koncovka *–ama, –ema, –íma*: *s řima, autousama*

Absence koncového *í* tvarotvorné přípony *–ají*: *neznaj*

Jmenné přivlastňovací skloňování *–ovo*: *(fšecho) sousedovo*

Absence tvarotvorné přípony *–om* v lokálu podst. jm: *po celim*

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy:

Úžení *é→í*: (to) *samí, vjetnamskí, lipoví, každyho, nejaki*

Diftongizace *i→ej*: *takovej, hloupej, čumnej*

Lexikální:

Otípka = otep – svazek obilí, slámy, proutí (Gebauer, 1903, str. 1111)

Roští – objevuje se nesoustředěně v severní polovině severovýchodočeské nářeční oblasti, dále v Podkrkonoší. (ČJA 2, 1997, str. 192)

Souški – suché větve

Tajile – viz *taji* (respondent 4 střední generace)

Čumňet – viz respondent 1 střední generace

Takle, taklenc – adverbium *tak*, kterým si odpovídáme na otázku *Jak? Jakým způsobem?* ke slootovornému základu *tak*– lze připojit afixy: *–hle, –le, –nc, –lenc* apod. (PSJČ)

Jinač – odvozené z adverbii *jinak, jináč*, která vznikla z tvarů **jňako, *jňnače*. (ČJA 5, 2005, str. 446)

Shrnutí rozboru nahrávaného materiálu

Z nahrávaného materiálu je zřejmé, že se mluva místních obyvatel neustále proměňuje, ale některé nářečně příznakové jevy změnám nepodléhají. Společné mezigenerační rysy, které se stále drží, jsou: protetické v před vokálem *o* (*vokolo, vo zahradě*), diftongizace *í/ý→ej* (*Kamejk*). Důležitým rysem je diftong *í→ej* po sykavkách, který jsem ověřila u resp. 4 nejstarší generace ve slově *vozejk*, ale v jihozápadočeské podkupině se vyskytuje tvar *vožík*. Dalšími typickými znaky je krácení vokálů (*mislim, nevím, přet šředrim* aj.), prodlužování vokálů (*třebá, vlasně*), nedbalá výslovnost, haplogogie, záměna souhláskových skupin. Spisovné *sk* se mění na *ck* (*ženckí*).

U přivlastňovacích osobních adjektiv se spíše uplatňuje spisovné jmenné adjektivní skloňování (*Petrova mamka, fšechno sousedovo*) Pouze v jednom případě u mluvčí nejmladší generace jsem zpozorovala nejspíš středočeský rys. Přivlastňovací adjektivum se skloňuje podle tvrdého vzoru *mladý* (*u manželovi maminky*). Zdá se, že se jedná o středočeský rys, ale vzhledem k tomu, že mluvčí ve vyprávění prodlužovala koncové vokály, není možné tento rys uvádět pouze jako rys středočeského nářečí.

Je pozoruhodné užití přípony *–ovic*, která se obvykle používá u rodinných jmen (příjmení), ale v ukázce byla zaznamenána ve výpovědi mluvčí střední generace: „Nejbliží Vánoce sou zaznamenání spíš kovidovic, celkem ňic moc.“ Touto příponou respondentka měla na mysli dobu kovidovou.

Z morfologického hlediska je zajímavé zakončení *–om* 6.p. sg. r. m. a stř., které jsem zaznamenala u resp. 2 nejstarší generace (*vo něčom, vo jinom*), častěji byla použita spisovná varianta se zkráceným vokálem tvarotvorné přípony (*po celim, po Šředrim*) V této práci není

doložen bezpředložkový instrumentál, který uvádí *České nářeční texty* v ukázce Do Prahy s bramborami: „*Já sem sám bil bramborama tam nekolikrát.*“ (Lamprecht, 1976, str. 21)

V přepisu nahrávaného materiálu se často objevují různá ukazovací zájmena (*todle, taji, tajito, tadile, tomletom, tajiftom*, i adverbia (*takle, teťkon, taklenc*)

Z lexikálního hlediska se objevovaly výrazy neobvyklé nebo zastaralé: *scuchňeli brambori, ochucení brambori, stará babička, zabudlí, galoše, roští, souški, otípka*. *Scuchnělý* a *ochucený brambory* jsou nejspíš šťouchané brambory. Respondentka, která vyslovila *ochucený brambory*, je sestrou, která tvrdila *schuchnělý brambory*. Tato respondentka v pasáži nahrávky, kterou jsem nepřepisovala, popisovala ingredience, co všechno jejich babička do této varianty vánoční přílohy dává. Výraz *stará babička*, jak jsem uváděla výše, je nejspíš chodský výraz, protože tento respondent má příbuzenské vazby s chodskou nářečí oblastí. To je i případ výrazu *zabudlí*, resp. *zabodlí* ve významu koukají do mobilního telefonu. U tohoto výrazu je typické chodské *u* ve slovech, které jsou odvozené z přejatých slov z němčiny. srov.(ČJA 5, 2005, str. 462)

Slovníček pojmů z dialektologického dotazníku

Bacit (se) – expresivně bouchnout (se), uhodit (se), praštit (se) (SNČ, 2020, str. 52; SSJČ) Podle ČJA se vyskytuje místy na území Čech, na Moravě a Slezsku se toto pojmenování nenachází. (ČJA 1, 1992, str. 169)

Z NMG používá jeden respondent a 2 znají, z toho jeden respondent zná tento výraz v mluvě na miminka. Ze STRG používají dva s tím, že jeden je používá výhradně u miminek. Z této generace jej pět respondentů uvedlo pro dětskou mluvu nebo s tím, že se bouchnou nějakým nástrojem (např. kladívkem). Z NSG používají tři respondenti buď u dětí, nebo když se bouchnout pomocí nějakého nástroje, např. kladívkem. Spisovný výraz *bouchnout se* použili všichni respondenti ze všech generací.

Pokud o něco jeden respondent z NMG nechtěně zavádí, brnkne se. Nejspíš záleží na intenzitě bolesti. Tento výraz se v ČJA nevyskytuje.

Pojmy *uhodit se* a *praštit se* se podle ČJA vyskytují na většině území Čech (ČJA 1, 1992, str. 169). Není tedy divu, že oba výrazy aktivně používají všichni respondenti ze všech generací.

Pojem *drbnout se* používá pouze jeden respondent, a to z NSG.

Balón, -u, m. – viz **mičuda**

Batina, -y, f. – Jedná se o nepálenou cihlu z hlíny a dalších příměsí (např. plevle, řezanky, štětiny apod.). (ČJA 1, 1992, str. 370–372; SNČJ) Tento výraz se vyskytuje zejména na Příbramsku.

Při mém výzkumu nářečních výrazů pro nepálenou cihlu jsem se setkávala často s odpovědí, že se s tímto slovem mluvčí nesetkali. I přesto se mi výraz *batina* individuálně potvrdil, že buď jej používají, nebo alespoň pasivně znají. Z NMG jej zná pouze jeden respondent. Aktivně jej použilo ze STRG tři a NSG tři respondenti. Také se používá pojmenování *vepřovice*.

Pojem *vepřovice* je odvozen od vepře, z něhož se do těchto cihel přidávaly štětiny. Tento výraz se vyskytuje na většině území republiky, nejvíce ve středočeské, jihozápadočeské, severní části středomoravské, moravskoslezské a jihozápadočeské nářeční oblasti. (ČJA1, 1992, str. 370–371)

Tento výraz zná jeden z NMG a dva ze STRG, z nichž jeden jej používá.

Beruška, -y, f. – nářeční název pro *slunéčko sedmitečné* (*Coccinella Septempunctata*), čili malého brouka s červenými krovkami a sedmi černými tečkami. Podle ČJA se jedná často o

homonymitu z domácích podob rodných jmen. Beruška je nejspíš odvozena od jména Barbora. Dále uvádí, že je odvozené od slova *beran*. (ČJA 2, 1997, str. 132)

Tento výraz použili všichni dotazovaní napříč generacemi. Často se také objevovalo pojmenování spisovné *slunéčko sedmitečné*, *slunéčko* i *sluníčko*. Pojem *sluníčko* vzniklo úžením *é* → *í* ze spisovného odborného slova *slunéčko*. Pojem *sluníčko* používají tři z NMG, šest ze STŘG a všichni z NSG. Spisovné *slunéčko sedmitečné* použilo celkem pět respondentů dva z NMG, dva ze STŘG a jeden z NSG.

Malý syn jedné respondentky říká slunéčku *berunda*, jedná se tedy o dětskou variantu ke slovu *beruška*. Dalším pojmenováním pro *berušku* je název *boubelinka*. Podle ČJA (ČJA 2, 1997, str. 133) se vyskytuje místy v severočeském a jihozápadočeském nářečí s přesahem na Příbramsko. Tento pojem po jednom respondentovi znají ve všech dotázaných generacích, obvykle k tomu uváděli, že jej slyšeli v dětské mluvě. Dokonce jeden z NSG *boubelinku* stále aktivně používá.

Podle ČJA se ve zkoumané oblasti na Příbramsku objevují výrazy *beruška*, *sluníčko*, *boubelinka*, *mandelinka* a *linka*. (ČJA 2, 1997, str. 133). Při dotazování, zda respondenti znají výrazy *mandelinka*, *linka*, každý uvedl, že se jedná o jiného brouka, a to o mandelinku bramborovou, která má žluté krovky s černými proužky.

Bouchnout se – viz bacit se

Branka, -y, f. – viz lísa, líska

Brnknout se – viz bacit se

Bubák, -a, m. – označení pro uschlý černý květ na spodu jablka (SSJČ; SNČJ). Vyskytuje se převážně v celých Čechách vyjma Plzeňska, na Moravě a Slezku, kde tento pojem zmapovaný není.

V dotazníku jej vyslovili všichni respondenti, někteří uvedli i další varianty: *kominík*, *kominiček*, který buď používají, nebo alespoň znají z doslechu (od prarodičů, rodičů).

Nářeční pojmy *kominík*, *kominiček* nejsou územně diferencované, nejvíce se objevují v jihozápadočeských nářečních oblastech s mírným přesahem do středních a východních Čech. (ČJA 2, 1997, str. 65)

Pojmenování *kominiček* uvedl jeden respondent z NMG, který jej zná od babičky, také jeden respondent ze STŘG jej používá.

Také se vyskytoval pojem *kominík*. Z NMG jej používal v dětství jeden respondent a další dva jej znali z doslechu. Ze STŘG jej zná pouze jeden respondent. U NSG nebyla ani jedna varianta zjištěna.

Budlík, -u, m. – jedná se o zhotovené obydlí ze dřeva pro špačky. Tento výraz se vyskytuje na Benešovsku, odkud postupuje až do jižní části Příbramska. (ČJA 2, 1997, str. 115)

Pojmenování neznají respondenti z NMG. Z STŘG termín znají/ používají dva respondenti. Jeden z nich pro obydlí pro holuby a druhý jej používá ve svém zaměstnání. Výraz *budlík* metaforicky (přenesené pojmenování na základě vnější podobnosti) nazývá pilíř, kde je umístěn elektroměr. Z NSG výrazy používají aktivně tři a jeden jej zná z doslechu. Respondenti jej používají, když potřebují upřesnit obydlí pro holuby, popř. i pro jiná zvířata, nebo jej užívají jako název pro krmítko. Jeden respondent z NSG užil variantu s krátkým *i*: *budlik*.

Čejka –y, f. – viz **kníha**

Černá jahoda, -y, f. – nářeční pojmenování malého tmavě modrého kulatého plodu, pro *borůvku*. Tento výraz se vyskytuje v souvislém pásu ze severních Čech přes západní a střední Čechy až do jižních Čech. (ČJA 2, 1997, str. 233)

Nářeční pojmenování používají tři respondenti z NSG, pasivně jej znají dva respondenti ze STŘG a jeden z NSG. Nejmladší generace používá pouze výraz *borůvka*.

Dalším nářečním pojmenování pro *borůvku* je pojem *jahoda*. Tento výraz se vyskytuje obdobně jako *černá jahoda*, ale mimo okrajových území Čech. (ČJA 2, 1997, 232)

Již NMG jej nepoužívá, ani nezná. Ze STŘG jej znají dva. Také z NSG ho znají dva respondenti, jeden z nich jej používá dodnes.

Čuník – pojmenování zvířete, které chrochtá a chová se na maso a sádlo. Pojem se objevuje v celých Čechách. (ČJA 3, 1999, str. 463) V Kamýku a okolí se objevují různé slovtvorné obměny *čuně*, *čunče*, *čuníček*, *čurík*.

Tvar *čuník* vyslovili všichni respondenti z NMG a z NSG, pak také čtyři ze STŘG a tři jej znají z doslechu. Variantu *čuně* řekl jeden respondent z NMG a dva ze STŘG. Tvar *čunče* se vyskytl pouze u jednoho respondenta ze STŘG a *čuníček* použil pouze jeden z NSG. Název *čurík* zná pasivně jeden respondent ze STŘG od svého kolegy z práce, který tento výraz aktivně používá.

Často se také vyskytovaly tvary: *pašík*, *prase*, *prasátko*, *svině*, *vepř*, *vepřík*.

Výrazy *pašík* a *prase* se vyskytují po celé republice, vyjma její východní části. (ČJA 2, 1999, str. 463) Výraz *pašík* znají všichni respondenti z NMG a STŘG, z NSG jej používají pouze dva. Výraz *prase* se stále používá, neboť jej vyslovili všichni respondenti. Někteří použili i zdvojnásobinu *prasátko*.

Výraz *vepř* je zmapován nejvíc v českomoravských a středomoravských nářečních oblastech. (ČJA 3, 1999, str. 463) Tento výraz znají všichni respondenti, někteří uváděli

zdobnělinu *vepřík*. Pro odlišení samce od samice používají pro samici po jednom respondentu NMG, STŘG a NSG pojem *sviňě*, jeden respondent také uvedl tvar *sviňa*.

V jedné rodině se používá tvar *ond'a*, který uvedli dva respondenti, jeden z NMG a druhý z STŘG, kteří jsou v příbuzenském vztahu rodič – dítě. Je možné, že se zvířeti v jejich rodině dávalo jméno Ondra, jež bylo zkráceno na *ond'a*.

Drbnout se – viz bacit se

Drobenka – směs mouky, cukru a rozdrobeného másla na koláč. Podle ČJA se vyskytuje se slovo tvorným základem *drob-*, *žmol-*, také by se měla vyskytovat varianta *moučka*. (ČJA 1, 1992, str. 278–280).

Respondenti mi potvrdili formy *drobenka*, *žmolenka*. Variantu *moučka* v tomto smyslu nikdo nepotvrdil, ale znají ji jako druh cukru.

Ďolík –u, m. – nářeční pojmenování pro *údolí*. Podle ČJA by se v Kamýku měly vyskytovat nářeční ekvivalenty: *dolík*, *dolina*, *úžlabina* a *padlina*, které se vyskytují blíže u Příbrami. Někteří také používají pojmy *díra* a *d'oura*. (ČJA 2, 1997, str.299)

Tuto variantu vyslovili dva respondenti z NMG, ze STŘG používá šest a jeden zná pasivně. Z NSG používá jeden a jeden zná pasivně. Variantu *dolík* používá pouze jeden z NMG, jeden ze STŘG ji zná, ale nepoužívá. Z NSG ji používá jeden a pasivně znají dva respondenti.

Termín *dolina* znají tři respondenti z NMG nejčastěji z knih. Ze STŘG jej znají dva respondenti. Jeden respondent uvedl, že tento výraz zná pro označení pohoří Šumava, Český les a druhý jej zná z Foglarových knih. Z NSG používají dva respondenti.

Variantu *úžlabina* zná NMG pouze z doslechu či knih. Ze STŘG ji používají dva respondenti a z NSG ji dva respondenti znají, ale nepoužívají. Pojem *padlina* je ve velmi malé míře též v okolí Kamýku užíváno, neboť jej používá jeden respondent ze STŘG a tři z NSG, z NMG nikdo.

Kotlina je synonymum k heslu *d'olík*, který používají celkem dva respondenti, a to jeden ze STŘG a jeden z NSG.

Jeden respondent z NMG používá výraz *v účku*. Řekl, že jsme v účku, tj. jsme v údolí. Je možné, že se jedná o metaforické vyjádření tvaru údolí z přímého pohledu, kdy po stranách jsou kopce.

Ďůlek, důlek, -u, m. – viz **d'olík**

Dvířka, -ek, f. – viz **lísa, líska**

Fortna, -y, f. – viz **lísa, líska**

Házet bubliny – viz **házet potápky**

Házet potápky – činnost, při které se hází ploché kameny na hladinu vody tak, aby skákaly. *Potápky* se podle ČJA hází na Příbramsku a dále v jižních Čechách. Častější variantou je *házet žabky*, která se vyskytuje na většině území Čech v pásu ze severu na jih, dále na východním cípu republiky. (ČJA 1, 1992, str. 111)

Výraz *házet potápky* pasivně zná jeden respondent z NMG a používá jeden z NSG, který uvedl, že *potápky* se říká proto, že kámen po posledním skoku spadne do vody.

Obecněčeský pojem *házet žabky* používají všichni respondenti z NMG a z NSG, ze STŘG jej užívá šest respondentů. Jeden respondent ze STŘG a NSG na hladinu hází *žabičky* a jeden z NSG *žáby*.

Podle ČJA se ve středočeské nářeční oblasti nejen okolo Kamýka, ale i na Benešovsku vyskytuje pojem *házet bubliny*. (ČJA 1, 1992, str. 111) Tento pojem pasivně zná pouze jeden respondent z NMG.

Házet žabky –viz házet potápky

Hůra, -y, f. – nářeční pojmenování pro podstřešní neobydlený prostor, kterému se obvykle říká *půda*. (SSJČ) Pojem *půda* se vyskytuje po celém území Čech. Pojmenování *hůra* je zmapováno ve středních Čechách vyjma Benešovska, dále se rozprostírá až do jižních Čech na Tábořsko. Také se vyskytuje na Moravě a ve Slezsku. (ČJA 1, 1992, str. 365)

Tento výraz již NMG nepoužívá. Zjistila jsem pouze jeden případ, kdy respondent tento výraz znal od své babičky. Ze STŘG jej používají dva a jeden jej zná, stejně jako respondent z NMG, od své babičky. U NSG se stále používá. Řekli jej tři respondenti a jeden jej zná z doslechu od své babičky.

Respondenti také užívají pojmy *podštok* (jeden z NSG), *podkroví* (tři ze STŘG) a *vikýř* (dva ze STŘG) pro pojmenování neobydleného prostoru pod střechou. Jeden respondent užil výraz *mlat*. Tento pojem použil ve významu podstřešní neobydlený prostor ve stodole.

Další výraz pro toto pojmenování je *podštok*, jež používají dva respondenti z NSG.

Chvojí, -í, n. – nářeční výraz pro malé suché větve na zemi v lese. (ČJA2, 1992, str. 192–194) Zkoumala jsem výskyt i dalších ekvivalentů: *chvůj*, *chvůje*, *klest'*, *klestí*. Respondenti mi též podali i další možné varianty pro označení suchých větví: *chrastí*, *chraští*, *chroští*, *chrust*, *chvoj*.

Pojem *chrastí* používají celkem dva respondenti, a to jeden ze STŘG a druhý z NSG. Podobnou variantu *chraští* použili dva respondenti ze STŘG. Výraz *chroští* jsem zaznamenala u dvou respondentů z NMG, u třech ze STŘG a u jednoho z NSG. Pojem *chrust* jsem zaregistrovala pouze u jednoho respondenta z NSG a pojem *chřastí* používá jeden respondent z NMG.

Výraz *chvoj* používá jeden z NSG a tři ze STŘG jej pouze znají, jeden ho i konkretizoval, že výraz *chvoj* užívá pro větvičky, které jsou ještě zelené. Výraz *chvojí* zná více respondentů. Dva z NMG, tři ze STŘG a tři z NSG, z toho dva jej používají pro zelené větvičky. Také výraz *chvůj* se často objevoval. Jeden respondent z NMG jej zná, také ho znají čtyři ze STŘG, tři respondenti z NSG jej používá, z toho dva pro zelené větvičky a jeden z NSG jej pouze zná, ale nepoužívá.

V severní části středočeské nářeční skupiny se vyskytuje nářeční varianta *klestí* stejného významu jako *chvojí*. (ČJA 2, 1997, str. 193) Tuto variantu jsem poznamenala u dvou z NMG, u čtyř ze STŘG a u všech z NSG. Jeden respondent ze STŘG používá i variantu *klest'*.

Synonymum *roští* se na mapě v ČJA nevyskytuje. Tento pojem použil jeden respondent z NMG, čtyři ze STŘG a dva z NSG. Někteří respondenti jdou do lesa nasbírat *větvíčky*. Tento výraz používají tři respondenti z NMG a čtyři ze STŘG.

Jahoda, -y, f. – viz **černá jahoda**

Jégrovky, -ek – mužské kalhoty, které se nosí/ nosily jako spodní vrstva oblečení. Slovo vzniklo univerbizací ze slovního spojení Jägrovo spodní prádlo, které prodávala stutgartská firma Benger. (SNČ, 2020, str. 188) ČJA tento výraz nemapoval.

Tento výraz zná jedna respondentka z NMG a ze STŘG všech sedm respondentů, ale jeden z nich výraz aktivně používá. Z NSG používají tři respondenti, čtvrtý výraz pouze zná.

Výraz *podlíkačky* se vyskytuje ve východní polovině Čech, na střední i jižní Moravě (ČJA 1, 1992, str. 191) Výraz v této podobě používají dva příslušníci NSG.

Častěji se vyskytoval tvar *podvlíkačky*. Tento pojem vznikl úžením *é* → *i* ze slova *podvlékačky*, což byla část oděvu, která se oblékala pod kalhoty, kalhoty se tzv. podvlékaly. (ČJA, 1992, str. 190) Z *podvlíkaček* vzniklo, nejspíš nedbalou mluvou, slovo *podlíkačky*.

Pojmenování *podvlíkačky* jsem zaznamenala u všech respondentů z NMG, u šesti ze STŘG a jeden jej užívá z NSG.

Dalším častým pojmem je spisovný pojem *spodky*, které vznikly z představy, že se oblékají do spodu, tj. spodní vrstva oblečení. (ČJA, 1992, str. 190) Tento spisovný výraz použili všichni respondenti ze všech generací.

Pro spodní vrstvu oblečení jeden respondent zná od svého otce pojem *rajtky*.

Jíška, -y, f. – zapražená mouka, kterou se zahušťuje polévka nebo omáčka. Toto pojmenování mapuje ČJA na území Čech, v okolí Příbrami je také zmapována nářeční varianta *praženka*. (ČJA, 1992, str. 211)

Pojem *jíška* používají všichni respondenti. Dále se při šetření objevovaly výrazy *praženka*, *zápraška*/ *zapráška* a *zásmažka*. Pojmenování *praženka* znají pouze dva

respondenti (jeden muž a jedna žena) ze STŘG od svých babiček. Častěji byly zdokumentovány varianty *zápraška* a *záσμαžka*. ČJA však tyto výrazy mapuje daleko od Kamýka. *Zápraška* se vyskytuje v severovýchodních, jihozápadních i jižních Čechách s přesahem na Benešovsko. (ČJA, 1992, str. 211) Je tedy možné, že se do okolí Kamýka dostala přes Benešovsko. Podivuhodné je, odkud se do Kamýckého okolí dostal pojem *záσμαžka*, který se vyskytuje v okolí Krkonoš, dále na Moravě a ve Slezsku.

Nářeční variantu *zápraška* používá jeden respondent z NMG, čtyři ze STŘG a jeden z NSG. Jeden respondent ze STŘG používá variantu *zapráška*. Varianta *záσμαžka* se vyskytla u dvou respondentů ze STŘG, kteří ji znají od svých nejbližších (maminky, babičky), také tuto variantu používají dva respondenti z NSG.

Pouze jednou se vyskytlo dvouslovné pojmenování *zaprážená mouka* u STŘG, kdy se mouka praží na tuku. Další respondent také ze STŘG použil termín *zakvedlačka*. Při vaření se jíška ředí vodou a kvedlačkou se promíchává, tudíž tak mohl tento pojem vzniknout.

Kanál, -u, m. – viz **pangejt**

Klestí, -í, n. – viz **chvojí**

Klíček, -u, m. – viz **prejt**

Kníha, -y, f. – nářeční pojmenování pro čejku, ptáka s vysokýma nohama a špičatou chocholou žijícího u vody. Pojem se vyskytuje mezi městy Rakovník, Plzeň, Příbram, Benešov a jejich okolí. Pojem *kníha* je onomatopoické, odvozené od zvuku, který čejka vydává. (ČJA 2, 1997, str. 120–122; SSJČ)

Slovo *čejka* vzniklo ze slova *čajka* změnou *aj*→*ej*. Tvar *čejka* se vyskytuje na většině území Čech a jihozápadní Moravy. Tento tvar používají tři respondenti z NMG, čtyři ze STŘG a tři z NSG. Někteří respondenti toho ptáka neznají, tudíž bylo pro ně obtížné si pojem spojit s předloženým obrázkem čejky.

Pojem *kníha* vyslovili a znají pouze dva respondenti. Jeden z NMG jej zná, ale s předloženým obrázkem si jej nespojil. Druhý respondent z NSG jej aktivně používá.

Častěji se vyskytovala nářeční varianta *koliha*, která se podle ČJA vyskytuje na Jindřichohradecku. Tento pojem znají, resp. zaslechli dva z NMG, jeden ze STŘG a jeden z NSG.

Koliha, -y, f. viz **kníha**

Kolík, -u, m. – viz **kuna**

Kominík, -a, m. /**kominiček**, -a, m. – viz **bubák**

Koráb, -u, m. – nářeční pojmenování velkého koše. Podle ČJA se vyskytuje zejména na Příbramsku, dalšími variantami, které se poblíž Kamýka nachází, jsou *nůše*, *koš*. (ČJA 3, 1999, str. 219)

Pojem znají dva respondenti ze STŘG, jeden z nich jej stále používá. Z NSG jej používá pouze jeden respondent. Variantu *koš* používají dva z NMG, jeden ze STŘG a jeden z NSG. Tři respondenti z NSG použili slovní spojení *dvouušní koš*, *koš se dvěma uchama*, nebo univerbizovaný tvar *dvouušák*.

Všichni respondenti z NMG a STŘG použili výraz *nůše*, z NSG jej použili tři dotazovaní.

Kotlina, -y, f. – viz **d'olík**

Kulich, -a, m. – viz **puťák**

Kulíšek, -a, m – viz **puťák**

Kuna, -y, f. – nářeční název pro svislý sloup v plotě, který může být ze dřeva i z kamene. Podle ČJA se tento výraz vyskytuje na ohraničeném území od západních Čech (Plzeňsko, Klatovsko) přes Písecko až do středních Čech včetně Příbramska, kde nedaleko za vesnicí Svätý Jan izoglosa končí. V blízkosti se užívá i dalších pojmenování: *kůl*, *sloup* a *kolík*, které se v Kamýku mohou vyskytovat. (ČJA 3, 1999, str. 91)

Tento název znají tři z NMG, čtyři ze STŘG, z toho tři jej používají a z NSG jej používají všichni respondenti. Synonymum *kůl* používají tři z NMG, pět ze STŘG a dva z NSG. Název *kolík* se často nevyskytuje, používá ho pouze jeden z NMG a dva z NSG. Dva respondenti užívají pro označení kůlu v plotě výraz *plaňka/ pláňka*. Pojmenování *sloupek* používají čtyři z NMG, pět ze STŘG a tři z NSG. *Sloup* byl použit u NMG a STŘG po jednom respondentovi, NSG jej užívá v posunutém slova smyslu, a to pro označení sloupu, kterým vedou dráty elektrického/ telegrafního vedení.

Lat', -ě, f. – pojmenování pro podélný trámek v plotě. Pojem se místy vyskytuje ve středních Čechách (Příbramsko, Benešovsko, Rakovnicko), dále se vyskytuje v Podkrkonoší, dále pak na Zábřežsku. Vedle pojmu *lat'* se objevují také výrazy: *ligre*, *lígr*, *rygle*, *žerd'*. (ČJA 3, 1999, str. 95–97) Tyto varianty však nejmladší generace příliš nepoužívá nebo je vůbec nezná.

Tento pojem aktivně užívají tři z NMG, šest ze STŘG, kdy jeden jej používá pro jiný význam, a to *lat'* na střechu a dva z NSG, kteří jej znají, ale nepoužívají. Zdrobnělinu *lat'ka* vyslovil jeden dotazovaný ze STŘG.

Další označení pro podélný trámek plotu je *ligre/ lígr*. Pojem *ligre* není příliš rozšířený, jelikož jej vyslovil jeden z NMG, jeden ze STŘG a tři z NSG, z nichž dva jej pouze znají a

nepoužívají. Obdobně se vyskytuje i *rygle/ rýgl*. *Rygle* použil jeden respondent z NSG a pojmenování *rýgl* používají celkem dva respondenti, jeden ze STŘG a druhý z NSG.

Nářeční pojmenování *žerd'* znají čtyři respondenti ze STŘG, tři jej používají a dva z nich pro označení tyče, kde vlaje prapor, vlajka a druhý jej používá pro označení části lodě. Z NSG jej používají všichni čtyři respondenti pro označení podélného trámku v plotě.

Také se vyskytuje tvar *plaňka*, který vyslovil jeden z NMG a jeden ze STŘG.

Lísa, líska, -y, f. – nářeční pojmenování pro dvířka v plotě, která mohou být zhotovená ze dřevěných planěk či vyplněná pletivem. Původně označovaly dvířka od chléva (PSJČ) ČJA tato pojmenování mapuje ve středních Čechách na Benešovsku, v okolí Příbrami a na Písecku. Dalším místem výskytu je Novohradsko, Doudlebsko. (ČJA 3, 1999, str. 99)

Pojmy *lísa* a *líska* NMG již nezná. Zaznamenala jsem pojem u čtyř respondentů STŘG a u všech z NSG.

Dalším častým pojmem bylo slovo *branka*. Podle ČJA se pojem objevuje nesouvisle od severu do východních Čech až na Moravu a místy i ve Slezku. Na mapě výskyt *branky* na Příbramsku není zaznamenán, je možné, že se sem dostal od Benešova, kde zaznamenán je. (ČJA3, 1992, str. 98–100)

Pojem použili všichni respondenti ze všech generací.

Další nářeční ekvivalentem jsou *dvířka*. Toto pojmenování se vyskytuje místy v Čechách i na Moravě. Pojem dvířka užívají dva respondenti z NMG a jeden zná pasivně, ze STŘG tři používají a čtyři znají. Jeden z nich používá pro dveře nábytku. Z NSG jej používají všichni čtyři respondenti. Jeden z nich takto označuje dveře od kurníku.

Také se vyskytlo slovo *fortna*, které se používalo i pro označení dveří u kláštera, hradeb apod. (PSJČ) ČJA mapuje pouze podobnou variantu *furtka*, a to v slezskopolské nářeční oblasti. SNČ uvádí pojem *fortka* a jemu podobné varianty *furtka*, *forka*, které v moravském nářečí znamená též branka. Slovo bylo nejspíš přejato z němčiny ze slova *Pforte*, které v překladu znamená brána. (SNČ, 2020, str. 143) Tuto, mnou zaznamenanou, nářeční variantu, *fortna*, používá jeden respondent ze STŘG a jeden respondent z NSG.

Lopta, -y, f. – viz **mičuda**

Meruna, -y, f. – viz **mičuda**

Míč, -e, m. – viz **mičuda**

Mičuda, y, f. – nářeční výraz pro kulatou věc střední velikosti, se kterou si hrají převážně děti. SNČ uvádí sportovní výraz pro kopací míč. (SNČ, 2020, str. 262) Expresivní výraz *mičuda* je odvozené příponou od základového slova *míč*.

Výrazy *míč* a *mičuda* jsou stále velmi frekventovaná pojmenování, které znají, resp. stále používají všichni respondenti ze všech generací.

Dalším častým pojmem pro gumový nebo kožený míč je výraz *balon* (SSJČ). Tento přejatý výraz z italštiny přes francouzštinu a němčinu se hojně vyskytuje v Polabí, na Moravě a větší části Slezska. Je také doložen ve městě Příbram, tudíž je možné, že se z měst toto pojmenování dostává i na vesnice. (ČJA 1, 1992, str. 117)

Tento výraz používají dva respondenti z NMG, ze STŘG tři respondenti a z NSG dva respondenti.

Méně častou nářečí variantou je slovo *pumlič*, zastaralejší obměna slova *míč*. (SSJČ) ČJA jej mapuje v pásu od Rakovnícka přes Příbramsko, Benešovsko až k Ledči nad Sázavou. (ČJA, 1992, str. 117) Tento výraz použilo pět ze STŘG, z nichž jeden jej aktivně užívá. Z NSG jej znají všichni.

Mláží, -í, n. – výraz označující mladý les nebo malé větvičky stromů. (SSJČ; PSJČ) *Mláží* se vyskytuje téměř na celém území České republiky. (ČJA 2, 1997, str. 213) Takto pojmenovali mladý les dva z NMG, pět ze STŘG, kde dva z nich využívají pojmu pro vykácený les, z NSG jej použili dva a dva jej pouze znají z doslechu.

Nejčastěji se objevoval termín (*lesní*) *školka*, který v ČJA není zmapovaný. Vyslovili jej všichni z NMG a šest ze STŘG. Nikdo z NSG tento pojem nepoužívá, ale všichni používají pojem *houští*, který se vyskytuje nejvíce v západních i jižních Čechách. (ČJA 2, 1997, str. 217) Označení *houští* bylo též vysloveno, ale ve smyslu zarostlý, popř. hustý les. Z NMG jej řekli tři, ze STŘG šest, z toho dva pro *mladý les*.

Dalším pojmenováním je *paseka*, která se vyskytuje zejména na Tábořsku s přesahem do jižního okolí Benešovska a východním okolí města Příbram. (ČJA 2, 1997, str. 217) Tento pojem respondenti spíše používají pro označení vykáceného lesa.

Mrdoulit – viz **mrhoulit**

Mrholit – viz **mrhoulit**

Mrhoulit – nářeční výraz ve významu drobně pršet. Podle ČJA se tento pojem vyskytuje na Příbramsku a na Jihlavsku. Častějšími variantami jsou pojmy *mrholit* a *mžít* vyskytující se po celé České republice. (ČJA 2, 1997, str. 353)

Při vyplňování dotazníku jej pouze pasivně zná jeden respondent ze STŘG a dva z NSG. Velmi často používají respondenti varianty *mrholí* a *mží*. Z NMG používá sloveso *mrholit* tři respondenti a dva variantu *mžít*. Ze STŘG *mrholit* používají všichni respondenti a *mžít* až na jednoho též všichni. NSG používá aktivně obě varianty *mžít* i *mrholit*.

Jeden resp. ze STŘG používá svou domácí obměnu slova *mrholit*, a to *mrdoulit*. Dalšími mnou zaznamenanými variantami jsou *poprchávat*, *pokapávat*, *krápat*. Pojmenování *krápe*, používá jeden respondent z NMG a jeden ze STŘG, *poprchávat* používá též jeden respondent z NMG a dva ze STŘG, *pokapávat* použil pouze jeden respondent z NMG, nejspíš se jedná o vlastní variantu slovesa, který vyjadřuje drobný déšť. Jeden respondent ze STŘG uvedl dvouslovné pojmenování *padá mlha*.

Mžít – viz **mrhoulit**

Nat', -ě, f. – viz **rýví**

Neskl, -u, m. – viz **ruchadlo**

Nůše, -e, f. – viz **koráb**

Oddavky, -ů, f. – viz **oddatve**

Oddatve, f. – nářeční pojmenování svatebního obřadu vyskytující se v jihovýchodní oblasti Čech. (ČJA 1, 1992, str. 89) *Oddatve* je starší výraz, který znají pouze dva respondenti z NSG. Také starší pojmenová *oddavky* se pomalu vytrácí. Tento výraz vyslovili tři respondenti ze STŘG, ale pouze jeden jej užívá aktivně. Dva respondenti jej znají z NSG.

Nejvíce se objevoval výraz *svatba*, který pomalu stírá pojmenování pro svatební obřad jako takový. (ČJA 1, 1992, str. 88) Pojem *svatba* používají tři respondenti z NMG, šest ze STŘG a dva z NSG.

Dalším starším výrazem jsou *vdavky*. Pojmenování znají všichni respondenti z NMG, čtyři ze STŘG a tři z NSG. Také se příliš nevyskytuje ani pojem související se svatou *veselka*, který používají celkem tři respondenti, a to jeden ze STŘG a dva z NSG. Termín *sňatek* používají dva respondenti ze STŘG.

Dva respondenti ze STŘG použili výraz *sobáš*, což je nářeční či slovenský výraz pro oddavky.(SSJČ) Tento výraz je nejspíš pozůstatek z bilingvidního státního celku, Československé republiky.

Pampelice, -e, f. – viz **pamprdlice**

Pampeliška, -y, f. – viz **pamprdlice**

Pamprdlice, -e, f. – nářeční pojmenování pro bylinu *smetanku lékařskou* (*Taraxacum officinale*), které se nachází na Benešovsku a Příbramsku, odkud se dostává na sever, a to na Berounsko. (ČJA 2, 1997, str.259) Slovo *pamprdlice* vzniklo sufixací ze základového slova *pampeliška*, které se vyskytuje na většině území Čech (ČJA 2, 1997, str. 262)

Výraz *pamprdlice* jsem zaznamenala u NMG třikrát, u STŘG šestkrát a u NSG u všech respondentů. Jeden respondent ze STŘG uvedl zkrácenou variantu *pamprda*, kterou ČJA nemá zmapovanou.

V Kamýku a okolí se nevyskytuje pouze tvar *pamprdlice*, ale také *pampelice* i obecněčeské pojmenování *pampeliška*. Varianta *pampelice* je zaznamenána hned vedle Benešovska, a to na Kolínsku, v okolí města Chrudimi a v okolí Nymburka. (ČJA 2, 1997, str. 259) Tento výraz pasivně znají dva ze STŘG a jeden z NSG.

Obecněčeská varianta *pampeliška*, je přejatý název z podobné byliny *pampelišky podzimní* (*Leondoton autumnalis*), která však neobsahuje mléko. (ČJA 2, 1997, str. 262) Tento výraz aktivně používají všichni respondenti ze všech generací.

Jeden respondent ze STŘG uvedl i dvouslovné pojmenování *husí kvítek*.

Pangejt, -u, m. – nářečně příkop, tj. okraj, resp. prohlubeň u cesty, silnice (SNČ, 2020, str. 312; PSJČ; SSJČ) Do češtiny se pojem převzal z francouzštiny přes německý výraz *Bankett*. (ČJA 2, 1997, str. 332) Výraz *pangejt* se vyskytuje v západních Čechách až ke Kamýku, který je hraničním bodem mezi výrazy *pangejt* a *škarpa*. Dále izoglosa postupuje na sever, kde před Prahou končí. Výraz *škarpa* se vyskytuje ve středních a východních Čechách. (ČJA 2, 1997, str. 333)

Oba výrazy, *pangejt* i *škarpa* se v Kamýku skutečně vyskytují, jak dokládá můj výzkum, neboť je používají všichni respondenti ze všech generací. Dalším velmi častým pojmenováním pro prohlubeň u cesty je spisovný výraz *příkop*, jež z NMG znají všichni, ze STŘG pět a z NSG všichni aktivně používají.

Na Benešovsku a Příbramsku je též doložený výskyt nářečního pojmenování *strouha*, který se vyskytuje místy po celých Čechách. Z NMG a STŘG, které jsou zastoupeny po třech respondentech, jej znají již pouze pasivně, Tři respondenti z NSG jej užívají stále, a čtvrtý ji zná pasivně.

Dále jsem zjistila přesah výrazu *stoka*, který se vyskytuje v jihovýchodních Čechách, také na Novohradsku – Doudlebsku. Pojem znají tři respondenti z NMG, tři ze STŘG a všichni z NSG, z nichž dva jej stále používají.

Méně častým pojmenováním je *rygol*, který používá jeden respondent ze STŘG a dva z NSG. Ojedinělý případ je výraz *pešuňk*, kterým respondent ze STŘG označuje zarostlý špinavý příkop. V SNČ se výraz vysvětluje jako „násep, travnatý svah, na kterém jsou položeny koleje“. (SNČ, 2020, str. 323)

Pašík, -a, m. – viz **čuník**

Plánka/ plaňka, - y, f. – viz **kuna** (sloupek v plotě), nebo viz **lat'** (podélný trámek v plotě)

Plouh –u, m. – viz **ruchadlo**

Pluh, -u, m. – viz **ruchadlo**

Podkroví, -í, n. – viz **hůra**

Podlíkačky – viz **jégrovky**

Podštok – viz **hůra**

Podvlíkačky – viz **jégrovky**

Pohmoždit – viz **bacit se**

Pokapávat – **mrhoulit**

Poprchávavat – **mrhoulit**

Prasátko, -a, n. – viz **čuník**

Prase, -ete, n. – viz **čuník**

Praštit se – viz **bacit se**

Praženka, -y, f. – viz **jíška**

Prejt, -u, m. – nářeční pojmenování pro bílý výrůstek na bramboře, resp. *kliček*. *Prejt* se vyskytuje v menším pásu ze západočeského nářečí (od Klatovska) do středočeského nářečí (do Benešovska). (ČJA 3, 1999, str. 271)

Tento pojem vyslovalo pět respondentů ze STŘG a všichni z NSG. Jeden respondent z NSG užil i pojem *prýt*, který vznikl z **phru - to - s*. (Machek, 1997, str. 487) NMG již tato pojmenování nezná, používá obecný pojem *kliček*.

Zdrobnělina *kliček* se vyskytuje na jihozápadě Čech. Tento pojem používají všichni z NMG a z NSG, ze STŘG jej používá pět respondentů.

Příčník, -u, m. – viz **šprycle**

Příkop, -u, m. – viz **pangejt**

Přísel, -u, m. – viz **šprycle**

Příslík, -u, m. – viz **šprycle**

Půda, -y, f. – viz **hůra**

Puchejř, -e, m. – viz **votápek**

Pumlič, -e, m. – viz **mičuda**

Pumpky, -ek, m. – viz **jégrovky**

Puštík, -a, m. – viz **puťák**

Puťák, -a, m. – nářeční pojmenování malé sovy, sýčka. Označení *puťák* je onomatopoicky odvozené, tzn. od zvuku, který sýček vydává. Pojem je zmapovaný na severu Čech. (ČJA 2, 1997, str.104–106) Pojem *puťák* zná jeden příslušník ze STŘG a dva z NSG jej používají.

Spisovný pojem *sýček* se vyskytuje na většině území Čech i na severní Moravě. (ČJA, 2, 1997, str. 105) Tento pojem používají tři z NMG, čtyři ze STŘG a tři z NSG. Diftongizací *y→ej* vznikl tvar *sejček*, který používají tři respondenti z NSG. Jeden respondent z NSG užil zkrácený pojem *sýc*.

Dalším nářečním pojmenováním pro *sýčka* je název *kulich*, popř. zdobnělina *kulišek*. *Kulich* je dubletní tvar ke slovu *sýček*, tj. vyskytuje se převážně na stejných místech. (ČJA 2, 1997, str. 105) Pojem *kulich* znají dva respondenti z NMG, dva ze STŘG a jeden z NSG. Zdobnělou variantu *kulišek* zná jeden respondent z NMG, dva ze STŘG a jeden z NSG.

Pokud si respondenti hned nevybavili pojem *sýček*, používali obecnějšího pojmu *sova*. Tento pojem řekli dva z NMG, tři z STŘG a jeden z NSG.

Rádlo, -a, n./**rádýlko**, -a, n. – viz **ruchadlo**

Racháč, -e, m. – viz **ruchadlo**

Rachadlo, a, n. – viz **ruchadlo**

Rajtky, -ek, f. – viz **jégrovky**

Rejví, -í, n. – viz **rýví**

Roští, -í, n. – viz **chvojí**

Ruchadlo, -a, n. – obecněčeské pojmenování pro pluh s odhrnovačkou, tj. nástroj pro orání pole. (ČJA 3, 1999, str. 112; SSJČ; PSJČ) ČJA pojem *ruchadlo* zaznamenal v severovýchodním nářečí, místy ve středočeské a středomoravské nářeční oblasti. (ČJA 3, 1999, str. 113) Tento pojem znají čtyři ze STŘG a dva z NSG.

Obdobnou variantou je název *rachadlo*, který se podle ČJA vyskytuje v prostředí vymezeném od Tábořska na Příbramsko, Benešovsko, Praha – východ až na sever na východní část Mělnicka. Toto pojmenování používá jeden ze STŘG a tři z NSG. Patrně je to díky tomu, že mladá generace nepěstuje na polích plodiny pro vlastní potřebu.

U všech respondentů ze všech generací jsem zaznamenala spisovnou variantu *pluh*. Na Písecku se vyskytuje nářeční pojmenování *racháč*. (ČJA 3, 1999, str. 113) Nejspíš se jedná o zkratku ze slova *rachadlo*. Tento pojem používá pouze jeden respondent ze STŘG. Jeden responden z NMG uvedl pojem *rydlo*. Nejspíš jej odvodil od slovesa *rýt*.

Dva respondenti ze STŘG použili výraz *otka*. *Otká* je nástroj, kterým se odstraňuje hlína z pluhu. (SSJČ) Jeden respondent z NSG si vzpomněl na název *neksl*. *Neskl* byl druh rachadla, který když se otočil, oralo na druhou stranu.

Dva respondenti, jeden z NMG a jeden z NSG použili výraz *oradlo* a jeden ze STŘG toto pojmenování s protetickým *v*: *voradlo*. Termíny vznikly ze slovesa *orat*, slovotvorným sufixem *-dlo*.

Rydlo, -a, n. – viz **ruchadlo**

Rýgl, -u, m. – viz **lať**

Rygle, -e, f. – viz **lať**

Ryglík, -u, m. viz **šprycle**

Ryhol, -u, m. – viz **pangejt**

Rýví, -í, n. – nářeční pojmenování pro bramborovou nat'. SSJČ uvádí, že se jedná o „zemědělskou nadzemní část chmelové rostliny“ (SSJČ)

Nejstarší generece používá diftongizovaný (změna *y* → *ej*) tvar *rejví*. Všichni příslušníci NSG jej použili, také jeden ze STŘG. Variantu s *y* nepoužil nikdo. NMG tento výraz nezná.

Nejčastěji se vyskytovaly tvary *nat'* a *listy*. *Nat'* znají/ používají všichni respondenti ze všech generací. Výraz *listy* použili: jeden z NMG, dva ze STŘG a jeden z NSG.

Sejček, -ka, m. – viz **puťák**

Sele, -ete, n. – viz **čuník**

Sloup, -u, m./ **sloupek**, u, m. – viz **kuna**

Sluněčko sedmitečné, -a, f./ **sluníčko**, -a, f. – viz **beruška**

Slupka, -y, f. – viz **šlupka**

Sobáš, -e, m. – viz **oddatve**

Sova, -y, f. – viz **puťák**

Spodky, -ů, m. – viz **jégrovky**

Stoka, -y, f. – viz **pangejt**

Strouha, -y, f. – viz **pangejt**

Svatba, -y, f. – viz **oddatve**

Svině, -ě, f. – viz **čuník**

Sýc, -e, m./ **sýček**, -ka, m. – viz **puťák**

Škarpa, -y, f. – viz **pangejt**

Školka, -y, f. – viz **mlází**

Škraloup, -u, m. – viz **votápek**

Šlupina, -y, f. – viz **šlupka**

Šlupka, -y, f. – název pro tvrdou část ovoce, kterou lze nejen ostrým nástrojem oloupat. Pojem se vyskytuje v severovýchodním a středočeském nářečí, místy v středomoravských nářečních oblastech a v oblasti slezské. Na Písecku a Příbramsku se podle ČJA vyskytuje odvozený výraz *šlupina*. Místy na Příbramsku se vyskytuje i tvar *kůra*. (ČJA 2, 1997, str. 67)

Respondenti uváděli nejčastěji spisovný tvar *slupka* v počtu: tři z NMG, šest ze STŘG a tři z NSG a tvar *šlupka*, který potvrdili všichni respondenti z NMG a NSG a šest respondentů ze STŘG.

Kůru respondenti též potvrzovali pro slupku zejména u citrusových plodů (pomeranč, citron aj.). Z NMG ji použili dva dotazovaní, ze STŘG pět a z NSG dva.

Nářeční výraz *šlupina* se u NMG a STŘG neobjevil ani v pasivní slovní zásobě. Používá ji pouze jeden respondent z NSG.

Špracla, -y, f. – viz **šprycle**

Šprucl, -u, m./ **šprucle**, -e, f. – viz **šprycle**

Špruše, -u, f. – viz **šprycle**

Šprycl, -e, m./ **šprycle**, -e, f. – nářeční pojmenování pro podélnou příčku žebříku. (SNČ, 2020, str. 431; PSJČ; SSJČ; ČJA 3, 1999, str. 296) Existuje mnoho slovotvorných variant: *špracla*, *šprucl*, *šprucle*, *špruše*, *špryclík*, *šprysel*, *špryncel* aj., které byly přejaty z německého jazyka, která jsou hláskově odlišná, např. *Spriessel*, *Sprinzel*, *Stäbel*, *Sprosse*, *Sperrlatte*. Na Příbramsku jsou mapovány výrazy: *přísel*, *šprysel*, *příčka*, *šprycl*. (ČJA 3, 1999, str. 295–256)

V Kamýku a okolí se vyskytují různé nářeční varianty. Často se vyskytovaly výrazy s odlišným gramatickým rodem. Výraz *ta šprycle* používají dva z NMG, šest ze STŘG a jeden z NSG, *ten šprycl* tři z NMG, jeden ze STŘG a dva z NSG. Zdrobnělinu *ten špryclík* používají zástupci STŘG a NSG v počtu jeden ze STŘG a dva z NSG. Varianty *šprysel*, *špruše*, *šprucl*, *šprucle* se vyskytovaly ojediněle. Pojem *špracla* použil jeden z NMG, *šprysel* také jeden z NMG. Názvy *šprucle*, *šprucl*, které se od sebe odlišují pouze v gramatickém rodě, použili po jednom příslušníci NSG. Pojem *přísel*, který je zmapován v ČJA, použil pouze jeden respondent ze STŘG.

Špryclík, -u, m. – viz **šprycle**

Šprysel, -le, f. – viz **šprycle**

Taluta, -y, f. – viz **pangejt**

Tyčka, -y, f. – viz **šprycle**

Udeřit se – viz **bacit se**

Údolí, -í, n. – viz **d'olík**

Uhodit se – viz **bacit se**

Úžlabina, -y, f. – viz **pangejt**, **údolí**

Vdavky, -ů, f. – viz **oddatve**

Vepř, -e, m. – viz **čuník**

Vepřovice, -e, f. – viz **batina**

Veselka, -y, f. – viz **oddatve**

Větev, -ve, f. – výrůstek z kmene stromu. Podle ČJA by se na Příbramsku měl vyskytovat tvar bez počátečního *v*; *jetev*. (ČJA 3, 1999, str. 195) Tento výraz se již nepoužívá, nikdo

z respondentů jej nezná ani z doslechu, všichni používají spisovnou variantu *větev*. Jeden respondent z NSG používá výraz *vlk*. Takto pojmenovává roční výrůstek z kmene stromu.

Větve, větvíčky – viz **chvůj**

Vikýř – viz **hůra**

V/oradlo – viz **ruchadlo**

Voštok – viz **hůra**

V/otápek, -u, m., **V/otápka**, -y, f. – nářeční pojmenování pro povlak vařeného mléka. Podle ČJA se vyskytuje varianta bez protetického *v otápek*, a to v jihovýchodních Čechách, odkud izoglosa pokračuje na sever k Benešovsku. Kamýk nad Vltavou je hraniční místo izoglosy, tudíž se zde vyskytuje i obecněčeský výraz *škráloup*. (ČJA 1, 1999, str. 221)

Všichni respondenti ze všech generací používají lexém *škráloup*. Nářeční variantu *votápek* používá jeden respondent z NMG, jeden ze STŘG jej zná, ale nepoužívá a tři z NSG jej používají. Dubletní tvar *votápka* používá jeden respondent ze STŘG. Tvar bez protetického *v otápek* používá pouze jeden dotazovaný, a to ze STŘG.

Vrata, -t, f./ **vrátka**, ek, f.

Výrustek, -u, m./ **Výrůstek**, -u, m.

Za/ pražená mouka – viz **jíška**

Zakvedlačka, -y, f. – viz **jíška**

Zapráška –y, f./ **zápraška**, -y, f. – viz **jíška**

Zásmažka, -y, f. – viz **jíška**

Žerd', -di/-dě, f. – viz **lat'**

Žmolenka, -y, f. – viz **drobenka**

Do dotazníku jsem také zahrnula morfologický dotaz. Po respondentech jsem žádala, aby do dvou krátkých vět doplnili slovo Příbram. Zajímalo mě gen., který ve spisovné češtině má dva možné tvary: *Příbrami* a *Příbramě*. V dětství jsem se s pojmem *Příbramě* nesetkala.

Jedu z Příbrami /Příbramě.

Jsem u Příbrami/ Příbramě.

Ve větě: „Jedu z ____.“ použili všichni respondenti tvar *Příbrami*, dubletní tvar *Příbramě* použil jeden z NMG, dva ze STŘG a dva z NSG.

Ve větě: „Jsem u ____.“ opět všichni použili tvar *Příbrami*. Tvar *Příbramě* používají dva respondenti ze STŘG a jeden z NSG.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce se zabývá denní běžnou mluvou a lexikální zásobou rodilých mluvčích z obce Kamýk nad Vltavou a jeho okolí, která se nachází ve středních Čechách na Příbramsku. V praktické části jsem se zabývala analýzou ukázek přepsaného nahrávaného materiálu a rovněž analýzou vyplněných dialektologických dotazníků. Výzkum se zaměřoval hlavně na popis fonetické, morfologické a lexikální roviny.

V rozboru nahrávaného materiálu se u všech generací (nejmladší, střední a nejstarší) objevovala nejen nedbalá výslovnost a tím související redukce souhláskových skupin (*vječinou, vlasné, třea* aj.) a haplogogie, která se projevila pouze ve tvaru *ňak, ňák* (spis. *nějak*), ale také následující jevy z fonetické, morfologické a lexikální roviny.

U všech respondentů se vyskytly obecněčeské fonetické jevy: zkracování vokálů (např. *mislim, přet štedrim* apod.), prodlužování vokálů (např. *ňeják, člojék* aj.), úžení *é* v *í* (*polífka*), diftongizace *í/ý* → *ej* (*Kamejk, přemejšlim*), změna staršího *šč* na *št'* (*štedrim, ešte*), změna souhláskové skupiny *sk* na *ck* (*ženckí*), protetické (náslovné) *v* před počátečním vokálem *o* (*vopčas, vona* aj.), výslovnost nezněné souhláskové skupiny *sch* (*schonama*). Výrazným obecněčeským rysem, který se nevyskytuje v jihozápadočeské nářeční podskupině je diftong *ej* po sykavkách (*s, z, c*) ve slově *vozejk*, který je zaznamenán u jednoho respondenta nejstarší generace.

Z morfologických obecněčeských jevů se vyskytovaly morfologické jevy hláskoslovné povahy (úžení, diftongizace), absence koncového vokálu tvarotvorné přípony (např. *se rozdaj, rozbalujem* apod.) a jednotná koncová přípona instrumentálu plurálu *-ama/ -ema/ -íma* (např. *se ségrama, kamarádama, Vánocema* aj.), v jednom případě z fonetického přepisu nahrávky nejstarší generace se objevil lokál zájmena *něco* zakončený *-om* (*vo něčom*).

Specifické středočeské tvarotvorné jevy se objevovaly velice málo, spíše lze dokumentovat jejich absenci. Před substantivem v instrumentálu vždy respondenti dávali předložku *s/ z* (záleží na asimilaci znělosti). V jednom rozboru nahrávky z nejstarší generace se objevil lokál adjektiva zakončený *-om* (*vo jinom*). Místo spisovného *o jiném* mluvčí použil tendenci ke zájmennému skloňování lokálu přídavných jmen podle vzoru *ten*. Na Moravě se vyskytuje tendence k zájmennému skloňování podle měkkého vzoru *náš* (*bez teho*). Dále se vyskytuje jmenné spisovné skloňování přivlastňovacích přídavných jmen (*Petrova mamka, všechno sousedovo*), také se v jedné nahrávce objevilo adjektivní skloňování přivlastňovacích přídavných jmen (*u manželovi maminkí*), které se vyskytuje v ukázce ČNT *Do Prahy s bramborami*: „Je takle Karloví námňešťi, a pak se šlo takle.“ (Lamprecht, 1976, str. 21) Je

možné, že se o středočeský specifický jev ale nejedná, neboť respondentka ve vyprávění často prodlužovala koncové vokály. V pojmenování *kovidovic*, tj. *doba kovidová*, byla užita přípona zakončená *-ovic*, která se v dané oblasti užívá u rodových vlastních jmen. (ČJA 4, 2002, str. 331). V dialektologickém dotazníku jsem také zjišťovala frekvenci dubletních genitivních tvarů *Příbrami* a *Příbramě*, jež jsou oba spisovné. Potvrdilo se, že varianta *Příbramě* se vyskytuje ojediněle.

Při nahrávání se objevilo toto nářeční lexikum: *scuchnělý brambory*, *stará babička*, *Jablanný*. Výraz *scuchnělý brambory* jsem v žádném slovníku nenašla. Nejspíš se jedná o šťouchané brambory, při jejichž vytváření se vydává tzv. čvachtající zvuk. Pojem *stará babička* je nejspíš chodský výraz pro pojmenování prababičky, neboť je doloženo sousloví *stará matka* pro označení babičky. (ČJA 1, 1992, str. 80). Respondent, který tento pojem použil, má vazbu na Chodsko, neboť z něj pochází jeho maminka. U výrazu *Jablanný* se lokálně zaměňuje spisovné *o* za *a* v názvu této obce (spis. Jablonná).

Z lexikálních nářečních jevů, které se v okolí Kamýka nachází, získané dotazníkovou metodou jsou výrazy: *batina* (nepálená cihla), *boubelinka* (spis. sluněčko sedmítečné), *budlík* (dřevěné obydlí pro ptáky), *černá jahoda/ jahoda* (spis. borůvka), *házet bubliny* (házet žabky), *hůra* (půda), *kníha* (spis. čejka), *koliha* (spis. čejka), *kominík/ kominiček* (uschlý květ na spodu jablka), *koráb* (velký koš na odnášení úlomků slámy), *kuna* (dřevěný sloupek v plotě), *lisa/ liska* (vrátka, branka), *mrhoulit* (drobně přšet), *oddatve* (spis. svatba), *otka* (druh pluhu), *pamprdlice* (spis. smetanka lékařská), *pangejt* (příkop), *prejt* (klíček na bramboře), *rejví* (listy brambory), *ruchadlo* (pluh), *šlupina* (spis. slupka ovoce), *šprycl* (tyčka u žebříku), *votápek* (škrálop). *žerd'* (podélný trámek v plotě).

Poměrně často jsem se setkávala u nejmladší generace a někdy i u střední generace s tím, že některé výše uvedené pojmy nezná. Děje se to z toho důvodu, že nářeční pojmy jsou nahrazovány obecně českými, např. pojmy *černá jahoda/ jahoda* jsou nahrazovány termínem *borůvka*, nebo s těmito pojmy vůbec nepřichází do styku, nepoužívají se (*otka*, *ruchadlo*). Také se na Kamýcku neobjevuje dvouslovné pojmenování *házet bubliny*, tj. házet ploché kameny na hladinu vody tak, aby na ní skákaly. Tento výraz zná jeden respondent ze střední generace, a to z doslechu v Praze.

Do dialektologického dotazníku jsem zařadila i slova týkající se zemědělství (*otka*, *ruchadlo*, *rýví*, *prejt* aj.). Velice často respondenti zejména nejmladší a střední generace nevěděli, jak tyto jevy nazvat. Je to z toho důvodu, že se s tím nesetkali, neboť v dnešní době si lidé tolik nepěstují vlastní plodiny (např. brambory), tudíž nemohou znát věci jako *pluh*, *prejt*, *rýví*.

Dalším zjištěným jevem, který ČJA uvádí jako typický středočeský rys (ČJA 2, 1997, str. 195), je slovo *jetev* bez počátečního konsonantu *v*. Toto pojmenování nepoužil nikdo z respondentů, všichni použili obecně český název *větev*.

Nejstarší a střední generace používá slova přejatá z německého jazyka, germanismy: *šprycl*, *pangejt*, *jégrovky* aj. Nejmladší i střední generace v dnešní době přebírá plno anglických výrazů (např.: *telka*, *iPad* [*ajpet*] aj.). Někdy je tendence starší názvy nahrazovat novými.

Seznam použitých zdrojů

knižní

- Balhar, Jan, et al., 1992. *Český jazykový atlas 1*. Praha : Academia, 1992.
- Balhar Jan, et al., 1997. *Český jazykový atlas 2*. Praha : Academia, 1997.
- Balhar, Jan, et al., 1999. *Český jazykový atlas 3*. Praha : Academia, 1999.
- Balhar, Jan, et al., 2002. *Český jazykový atlas 4*. Praha : Academia, 2002.
- Balhar, Jan, et al., 2005. *Český jazykový atlas 5*. Praha : Academia, 2005.
- Bělič, Jaromír. 1972. *Nástin české dialektologie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- Bezděka, Jindřich V. 1968. O židovském hřbitově u Kamýka nad Vltavou. [editor] Otto Bartoň. *Vlastivědný sborník Podbrdská 2*. :Okresní archiv ,Příbram, 1968.
- Bogoczová, Irena. 2012. *Textová opora ke studiu jazyka a dialektologie*. Ostrava : Tribun EU, 2012.
- Cuřín, František, et al. 1977. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- Cvrček, Václav, et al. 2010. *Mluvnice současné češtiny*. Praha : Karolinum, 2010.
- Černý, Jiří. 2008. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc : Rubico, 2008.
- František Čermák, Josef Filipec. 1985. *Česká lexikologie*. Praha : Academia, 1985.
- František Čermák, Renata Blatná. 1995. *Manuál lexikografie*. Brandýs nad Labem : H&H, 1995.
- Gebauer, Jan. 1903. *Slovník jazyka českého*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa, 1903.
- Hugo, Jan, et. al. *Slovník nespisovné češtiny*. Praha : Maxdorf, 2020.
- Kolektiv autorů. 2016. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha : NLN,s.r.o., 2016.
- Toušlová, Iveta, et. al. 2009. *Toulavá kamera 8*. [editor] Marcel Pencák. Praha : Freytag & Berndt, 2009. 978-80-7316-015-9.
- Lamprecht, Arnošt, et al. 1976. *České nářeční texty*. Praha : SPN, 1976.
- Lamprecht, Šlosar, Bauer. 1984. *Historická mluvnice češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- Pokorný, Ludvík. 1991. *Úvod do české lexikologie*. České Budějovice : Pedagogická fakulta ČB, 1991.
- Šlosar, Večerka. 1981. *Spisovný jazyk v dějinách společnosti*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

Vlasák, Antonín Norbert. 1876. *Okres Sedlčanský nástin historicko-archeologický.* Praha : Fr. A. Urbánek, 1876.

Machek, Václav. 1997. *Etymologický slovník jazyka českého.* Praha : NLN s.r.o., 1997

online

Příruční slovník jazyka českého (1935 - 1957) [Online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008-2007. [cit. 2022-07-02]

dostupné z: <https://psjc.ujc.cas.cz/search.php>.

Slovník nářečí českého jazyka. [Online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, 2016. [cit.2022-07-06]

dostupné z : www.sncj.ujc.cas.cz.

Slovník spisovného jazyka českého. [Online] Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011. [cit.2022-07-10]

dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.

Štěpán, Pavel. *Učení bez učebnic* [Online] Místo pro život DP, z.ú., 2009. [cit. 2022-02-15]

dostupné z: <https://www.ucenibezucebnic.cz/index.php?id=6057>.

Místní jména v Čechách.[Online] Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011. [cit.2022-02-03]

dostupné z: <https://mjc.ujc.cas.cz/search.php>

Kamýk nad Vltavou (Okres Příbram) – CzechIndex. CzechIndex, informace o Česku na jednom místě [online]. Czechindex s.r.o., 2022. [cit. 2022-01-15].

Dostupné z: <https://www.czechindex.cz/stredocesky-kraj/pribram/kamyk-nad-vltavou/>

Kamýk nad Vltavou. Místopisný průvodce po České Republice - přehledný seznam obcí České republiky [online].Wanet s.r.o., Valašské Meziříčí, 2022.[cit. 2022-01-15]

Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/8169/kamyk-nad-vltavou/>

Z historie Kamýku - Oficiální stránky obce Kamýk nad Vltavou. Obec Kamýk nad Vltavou - Oficiální stránky obce Kamýk nad Vltavou [online].Galileo Corporation s.r.o., 2022 [2022-01-15].

Dostupné z: <https://www.obeckamyk.cz/obec/zajimavosti/z-historie-kamyku/>

Kvalifikační práce

Leitkepová Marie, *Nářeční slovní zásoba v Jemnici*, České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2020.

Karvánková Iva, *Běžná mluva v obci Boršov nad Vltavou*, České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, 2021.

Přílohy

Dialektologický dotazník

Vyplnila Tereza Kindlová

datum:

Respondent(ka)

Pohlaví:

Rok narození:

Dosažené vzdělání:

Oblast, z níž respondent pochází

Obec:

Kde nyní žije:

Místo, kde studoval(a), pracoval(a)

Oblast, z níž pocházejí rodiče

Matka

Obec:

Nejbližší město (např. okresní)

Stěhování/ dlouhodobé pobyty

Otec

Obec

Nejbližší město (např. okresní)

Stěhování/ dlouhodobé pobyty

Oblast, z níž pocházejí prarodiče z matčiny strany

Babička

Obec

Nejbližší město

Stěhování/dlouhodobé pobyty

Dědeček

Obec

Nejbližší město

Stěhování/dlouhodobé pobyty

Oblast, z níž pocházejí prarodiče z otcovy strany

Babička

Obec

Nejbližší město

Stěhování/dlouhodobé pobyty

Dědeček

Obec

Nejbližší město

Stěhování/ dlouhodobé pobyty

- 1) Jak byste pojmenovali sypkou směs z mouky, cukru a másla na koláč?
- 2) Jak byste pojmenovali slavnost, kde stojí ženich a nevěsta před oltářem?
- 3) Když házíte ploché kameny do vody tak, aby po hladině sklákaly. Jak tuto činnost nazvete?
- 4) Jak nazvete kulatou věc střední velikosti pro hru dětí?
- 5) Jak nazvete, když o něco nechtěně zavadíte a následně Vás to místo úderu bolí?
- 6) Jak nazvete kalhoty pro muže, které se nosí /nosili jako spodní vrstva oblečení?
- 7) Jak nazvete zapraženou mouku sloužící k zahušťování polévek, omáček?
- 8) Jak nazvete povlak na povrchu vařeného mléka?
- 9) Jak nazvete nevypalovanou cihlu?
- 10) Jak nazvete uschlý květ na spodu jablka?
- 11) Jak nazvete ze dřeva zhotové obydlí pro ptáky (špačky)?
- 12) Jak nazvete zvíře a obrázku?

- 13) Jak nazvete malého brouka s červenými krovkami a sedmi černými tečkami?
- 14) Jak nazvete tvrdou část ovoce/ zeleniny, kterou nejprve oloupete?
- 15) Jak pojmenujete zvíře na obrázku?

- 16) Jak nazvete malé suché větve na zemi v lese?
- 17) Jak nazvete výrůstek z kmene stromu?
- 18) Jak nazvete mladý les?
- 19) Jak pojmenujete lesní plod na obrázku?

- 20) Jak nazvete květinu na obrázku?

- 21) Jak nazvete místo, ze kterého, když chcete jít jakýmkoli směrem, musíte jít do kopce?
- 22) Jak nazýváte prohlubeň u cesty?
- 23) Když velmi drobně padá déšť, jak to nazvete?
- 24) Jak byste nazvali dřevěný sloupek v plotě?
- 25) Jak nazvete podélný trámeček v plotě?
- 26) Jak nazvete část v plotě, kterou lze otevírat a zavírat pro vchod?
- 27) Jak nazvete stroj pro orání pole?
- 28) Jak nazvete velký proutěný koš k odnášení drobných úlomků slámy?
- 29) Jak pojmenujete výrůstek na brambore?
- 30) Jak nazvete listy brambory?
- 31) Jak byste nazvali kulatou tyčku u žebříku?
- 32) Jak nazvete domácí zvíře, které chrochtá a chová se na maso?
- 33) Jak nazvete podstřešní neobydlený prostor?
- 34) Doplňte do vět slovo Příbram: Jedu z _____. Jsem u _____.